Ex Libris Valentini Hryczyna

L. FLORI DECADVM XIIII.

TITI LIVII PATAVINI

EPITOME.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM, LVGDVNI,
1554.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM ab Vrbe condita libri primi Epitome.

ADVENTVS *Aeneæ in Italiam, & res ab eo gestæ, Ascanij regnum Albæ, et Syluij Aeneæ, ac deinceps Syluiorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo cōdita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Ioui Feretrio lata. In centurias populus diuisus, Fidenates & Veientes uicti. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit: Iano templum constituit: eiusq́; portam, pacatis omnibus circà populis, primus clausit. cum dea Aegeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petijt. Post hæc trigeminorum pugna. Horatius absolutus. Metij Suffetij supplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictū. Ad postremū fulmine Tullus absumptus est. Ancus Martius cærimonias à Numa institutas renouauit: Latinis uictis, & ad ciuitatē ascitis montem Auentinū aßignauit.*

Politorium urbem Latinorum bello repetitam, quã prisci Latini occupauerant, diruit: pontem Subliciũ in Tyberim fecit: Ianiculum collẽ urbi addidit: fines imperij protulit: Ostiam cõdidit. Tarquinius Priscus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrũ numerũ auxit: Latinos subegit: circũ designauit: ludos edidit: Sabinorũ bello potitus, equitũ cẽturias ampliauit. Tentãdæ scientiæ causa Accij Nauij auguris, consuluisse fertur an id de quo cogitaret, effici posset. quod cùm ille fieri posse respõdisset, iußisse eum nouacula cotem præcidere, idq; protinus factum. Sabinos præterea acie uicit, urbẽ muro circundedit, cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua Corniculana, cui puero in cunis posito caput arsisse traditum est, Veientes atq; Hetruscos prælio fudit. censum primus omniũ egit, lustrum condidit, classes centuriasq; descripsit. Pomœrium protulit. colles urbi, Quirinalẽ, Viminalem, Esquilinũq; adiecit. templũ Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiso Seruio socero suo, inuasit regnũ. quo die scelerata Tullia per patris iacẽtis corpus carpentũ egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdoniũ fraude interemit. bellum cũ Volscis geßit, & ex eorũ præda templũ Ioui in Capitolio fecit. Terminus & Iuuentas non addixere: quorum aræ moueri nõ potuerunt. Filius Sextus Tarquinius dolo

dolo Gabios in potestatem suam redegit. Huius filijs Delphos profectis, & consulentibus quis eorum regnaturus esset Romæ, dictum est eũ regnaturũ, qui primus matrẽ osculatus esset. quod responsum cũ ipsi aliter interpretarẽtur, Iunius Brutus, qui cum ijs profectus erat, prolapsum se simulauit, & terram osculatus est. idq; factum eius euentus rei comprobauit. nã cùm impotẽter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odiũ suum adduxisset, ad ultimum propter expugnatam nocturna ui à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ uocato patre ad se Tricipitino, & uiro Collatino obtestata ne inulta mors sua esset, cultro se interemit. Bruti opera maximè expulsus est, cùm regnasset annos uigintiquinq;. Tunc consules primùm creati sunt L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II.

BRutus iureiurando populum astringit, neminem regnare Romæ passurũ. Tarquiniũ Collatinum collegam suum propter affinitatem Tarquiniorum suspectum, coëgit consulatu se abdicare, & ciuitate cedere. bona regum diripi iußit. agrum Marti consecrauit, qui Campus Martius nominatus est adolescentes nobiles, in quibus suos quoq;, & fratris filios, quia coniurauerant de recipiẽdis regibus, securi percußit. seruo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatẽ dedit: ex cuius nomine uindicta est appellata.

Cum aduersus reges, qui contractis Veientium & Tarquiniorum copijs bellũ intulerãt, exercitum duxisset, in acie cum Arunte filio Superbi cõmortuus est, eumq; matronæ annum luxerũt. L. Valerius consul legẽ de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsena rex Clusinorum, bello pro Tarquinijs suscepto, cum ad Ianiculũ uenisset, ne Tyberim transiret, uirtute Coclitis Horatij prohibitus est: qui dum alij pontem Subliciũ rescindũt, solus Hetruscos sustinuit, & põte rupto armatus se in flumẽ misit, et ad suos tranauit. Alterũ accessit uirtutis exemplum à Mutio: qui cum ad feriendũ Porsenam castra hostiũ intrasset, occiso scriba, quẽ regem esse putabat, comprehensus, imposita altaribus manũ, in quibus sacrificatũ erat, exuri passus est, dixitq; tales trecentos esse coniuratos in mortem ipsius regis. quorũ admiratione coactus Porsena pacis conditiones ferre, bellũ omisit, acceptis obsidibus: ex quibus uirgo una Clœlia deceptis custodibus per Tyberim ad suos tranauit: & cũ reddita esset, à Porsena honorificè remissa, equestriq; statua donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romã transfugit, ob hoc Claudia tribus adiecta est. Numerus tribuũ ampliatus est, ut essent triginta una. Aduersus Tarquinium Superbũ cum Latinorum exercitu bellum inferentem A. Posthumius dictator prosperè pugnauit apud lacũ Regillum. Plebs cum

prop

propter nexos ob æs alienum Sacrum in mõtem secessisset, consilio Menenij Agrippæ à seditione reuocata est. Idem Agrippa cum decessisset, propter paupertatem publico impẽdio elatus. Tribuni plebis quinq; creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est uirtute & opera Cn. Martij, qui ob hoc Coriolanus uocatus est. T. Latinus uir de plebe, cum in uisu admonitus esset ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret, & neglexisset: amisso filio, debilis factus, posteaquam delatus ad senatum lectica eadem illa indicauerat, usu pedum recepto domum reuersus est. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulsus, dux Volscorum factus exercitum hostium urbi primo admouisset, & missi ad eum primùm legati, postea sacerdotes frustra deprecati essent ne bellum patriæ inferret, Veturia mater, & Volumnia uxor impetrauerunt ab eo ut recederet. Lex Agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est, necatusq;. Oppia uirgo uestalis ob incestum uiua defossa est. Cùm uicini hostes Veientes incommodi magis quàm graues essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit, misitq; in id trecentos sex armatos, qui ad Cremerã ad unum ab hostibus cæsi sunt, uno impubere domi relicto. Res præterea aduersum Volscos, & Aequos, & Veientes, & seditiones inter patres plebemq; continet.

tinet. Appius Claudius consul, cùm aduersus Volscos contumacia exercitus male pugnatum esset, decimum quenq; militum fuste percußit.

LIBRI III.

SEditiones de agrarijs legibus factæ. Capitolium ab exulibus & seruis occupatum, cæsis ijs receptum est. Census bis actus est. priore lustro censa sunt ciuium capita centum quatuor & uiginti millia. CCXIIII. præter orbos, orbasq; sequenti, CXXXXII. millia, CCCCXIX. Cùm aduersus Aequos res male gesta esset, L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cùm rure intentus rustico operi esset, ad bellum gerendum accersitus est. Is uictos hostes sub iugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est, ut essent decem. XXXVI. anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis atticis legibus, ad constituendas eas proponendasq; decemuiri pro consulibus sine ullis alijs magistratibus creati, altero & trecentesimo anno quàm Roma condita erat: & ut à regibus ad consules, ita à consulibus ad decemuiros translatum imperium. Ii decem tabulis legum positis, cùm modeste se in honore geßissent, & ob id in alterum quoq; annum eundẽ esse magistratum placuisset, cùm complura impotenter fecissent, magistratum noluerũt deponere, & in tertium annum detinuerunt, donec inuicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudij: qui cùm in

amor

amorem uirginis incidisset, summisso qui eam in seruitutem peteret, necessitatem patri eius Virginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret, cùm aliter eam tueri non posset ne in potestatem stuprum illaturi ueniret. hoc tam magnæ luxuriæ exẽplo plebs incitata mõtem Auentinum occupauit, coëgitq; decemuiros abdicare se magistratu. ex quibus Appius, & unus collegarũ, qui præcipuè pœnam meruerant, in carcerem coniecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volscos, & Aequos prosperè gestas continet, & parum honestum pop. Rom. iudicium, qui iudex inter Ardeates & Aricinos sumptus, agrum de quo ambigebatur, sibi adiudicauit.

LIBRI IIII.

LEx de connubio patrum & plebis contentione magna, patribus repugnãtibus, perlata est à tribb. pleb. Aliquot annis res populi Rom. domi militiaq; per hoc genus magistratus administrata sunt. Item censores tunc primùm creari sunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Cùm fame pop. Rom. laboraret, Sp. Melius eques Romanus frumentum populo sua impensa largitus est, & ob id factũ conciliata sibi plebe, regnum affectans à C. Seruilio Hala magistro equitum iussu Quintij Cincinnati dictatoris occisus est. L. Minutius index boue aurata

donatus est. Legatis Romanis à Fidenatibus occisis, quoniam ob Remp. occubuerant, statuæ in rostris positæ sunt. Cornelius Cossus tribunus militum, occiso Tolumnio rege Veientium, opima spolia secunda retulit. Mamercus Aemylius dictator cẽsuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & sex mensium spatio finito, ob eam rem à censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ, eoq; coloni missi sunt: quibus occisis Fidenates cum defecissent à pop. Rom. à Mamerco Aemylio dictatore uicti sunt, & Fidenæ captæ. Coniuratio seruorum oppressa est. Posthumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primùm militibus datum est. Res præterea gestas aduersum Volscos & Veientes continet.

LIBRI V.

IN obsidione Veierum hybernacula militibus facta sunt. ea res cũ esset noua, indignationem tribunorum plebis mouit, querentiũ non dari plebi nec per hyemẽ militiæ requiem. Equites tum primùm equis suis merere cœperũt. Cum inundatio in lacu Albano facta esset, uates qui eam rem interpretaretur, ab hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cepit, simulacrum Iunonis Romam transtulit, decimam partem prædæ Delphos Apollini misit. Idem, tribunus militum,

cum

cum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit: statimq; deditione facta, Faliscorum uictoriam iustitia consecutus est. Cum alter ex censoribus, Iulius decessisset, in locũ eius M. Cornelius suffectus est. nec id postea factum est: quoniã eo lustro à Gallis Roma capta est. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. pl. dicta esset, in exilium abijt. Cum Senones Galli Clusium obsiderent, & legati à senatu missi ad componendum inter eos & Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum stetissent, hoc facto eorum concitati Senones, urbem infesto exercitu petierunt, fusisq; ad Alliam flumen Romanis: cepere urbem, præter Capitolium, in quod se iuuenes contulerant. maiores natu cum insignibus honorum quos quisque gesserat, in uestibulis ædium sedentes occiderunt. & cum per auersam partem Capitolij iam in summum euasissent, proditi clangore anserum, M. Manlij præcipuè opera deiecti sunt. coactis deinde propter famem Romanis despondere ut mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obsidionis emerent, Furius Camillus dictator absens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu uenit, & Gallos post sextum mensem urbe expulit, ceciditq;. Ædes Loquutio facta, quo loco ante urbem captam uox audita erat, aduentare Gallos. Dictum est ad Veios migrandum esse, propter incensam

censam & dirutam urbem. quod consilium Camillo autore discussum est. Mouit populum uocis quoque omen ex centurione audita, qui cùm in forum uenisset, manipularijs suis dixerat. Stà miles, hîc optime manebimus.

LIBRI VI.

RES aduersus Aequos & Volscos & Hetruscos prosperè gestas continet. Quatuor tribus additæ sunt, Stellatina, Sabbatina, Promentina, Arniensis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, cùm ob strictos ære alieno liberaret, nexos exolueret: crimine affectati regni dãnatus, de saxo Tarpeio deiectus est. in cuius notam S.C. factũ est, ne cui de Mania gente Marco cognomen esset. C. Licinius & L. Sextius tribb. pl. legem promulgarunt, ut consules etiam ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cũ ijdem tribuni plebis per quinquẽnium soli magistratus fuissent, pertulerunt: et primus omniũ ex plebe cõsul L. Sextius creatus est. Lata est altera lex, ne cuiquã plus quingẽtis iugeribus agri liceret possidere.

LIBRI VII.

DUO noui magistratus adiecti sunt, prætura, & ædilitas curulis. Pestilentia ciuitas laborauit, eamq; insignẽ fecit mors Furij Camilli. cuius remedium & finis cùm per nouas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primum

mum facti sunt. Cùm dies L. Manlio dicta esset à M. Pompeio trib. pl. propter delectum acerbè factum, & ob T. Manlium filium relegatum sine ullo crimine: adolescens ipse, cuius relegatio patri obijciebatur, uenit in cubiculum tribuni, strictoq; gladio coëgit eũ in uerba sua iurare, non perseueraturũ se in accusatione. tunc omnia perniciosa omissa sunt. In patentem uoraginem urbis Romæ Curtius armatus equo se præcipitauit, eaq; expleta est. Manlius adolescens qui patrem à tribunitia uexatione liberauerat, Contra Gallum prouocantem aliquẽ ex militibus Romanis, in singulare certamen descendit, eiq; occiso torquem aureum detraxit, quem ipse postea tulit, & ex eo torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pontina, & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipso lata dãnatus est, quòd plus quingentorum iugerum agri poßideret. M. Valerius trib. militum Gallum à quo prouocatus erat, insidente galeæ coruo, & unguibus rostroq; infestante hostem, interemit, & ex eo Coruini nomen accepit, consulq; proximo anno creatus est ob uirtutẽ, cùm XXIII. ageret annum. Amicitia cum Carthaginiensibus iuncta. Campani cũ urgerentur à Samnitibus bello, auxilio aduersus eos à senatu petito, cùm id non impetrarent, urbem atq; agros populo Romano dediderunt. ob quam causam ea quæ populi Romani facta essent, defendi bello aduersus

Sam

Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio consule exercitus in iniquum locum deductus in magno discrimine esset, P. Decij tribuni militum opera seruatus est: qui occupato colle super id iugum in quo Samnites sederant, occasionem consuli in æquiorem locum euadendi dedit, ipse ab hostibus circunsessus erupit. Milites Romani qui Capuæ in præsidio erant relicti, cum de ea occupanda urbe conspirassent, & detecto consilio, metu supplicij à populo Ro. defecissent, per M. Valerium Coruinum dictatorẽ, qui consilio suo eos à furore reuocauerat, patriæ restituti sunt.

LIBER VIII.

Latini cũ Campanis defecerunt, & missis legatis ad senatum conditionem tulerunt, ut si pacem habere uellent, alterum ex Latinis consulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium suum, quòd contra edictum pugnauerat aduersum Latinos, quamuis prospere pugnasset, securi percussit. Laborantibus Romanis, P. Decius tunc cum Manlio deuouit se pro exercitu, & concitato equo cũ in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis uictoriam restituit. Latini in deditionem uenerunt. T. Manlio in urbem reuerso nemo ex iuuentute obuiam processit. Minutia uirgo Vestalis incesti damnata est. Ausonibus uictis, in oppidũ in Cales

les colonia deducta est. Item Fregellæ coloniæ deductæ sunt. Veneficium complurium matronarum deprehensum, quarũ plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de ueneficio tunc primùm constituta est. Priuernatibus, cum rebellassent, uictis ciuitas data est. Palæpolitani uicti bello & obsidione in deditionem uenerunt. Q. Publio, qui eos obsederat, primum imperium prolatum, & per consules decretus triumphus. Plebs nexu liberata est propter Lucij Papyrij creditoris libidinem, qui C. Publio debitori suo stuprũ inferre uoluerat. Cũ L. Papyrius dictator reuersus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum occasione rei bene gerendæ inuitatus, contra edictum eius prœliatus est, qui prospere aduersus Samnites pugnauit. ob eam causam cum dictator de magistro equitum supplicium sumpturus uideretur, Fabius Romam profugit: & cum causa parum proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospere gestas continet.

LIBRI IX.

Titus Veturius, & Sp. Posthumius apud Caudinas furcas deducto in locũ iniquum exercitu, cùm nulla spes euadendi esset, fœdere cum Samnitibus facto, & sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitũ abduxerunt, ut omnes sub iugum mitterentur. ijdemq́;

autore

autore Sp. Posthumio COS. qui in senatu suaserat ut eorum deditione, quorũ culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur, cùm duobus tribb. pl. & omnibus qui per fœdus spoponderant, dediti Samnitibus non sunt recepti. nec ita multò pòst fusis à Papyrio Cursore Samnitibus, & sub iugum missis, receptisq; sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitij abolitus. Tribus duæ adiectæ sunt, Vfentina, & Falerina. Suessa & Pontiæ coloniæ deductæ sunt. Ap. Claudius censor aquã Claudiam perduxit, uiam strauit, quæ Appia uocata est: libertinorum filios in senatu legit. ideoq; quoniam is ordo uidebatur inquinatus indignis, sequentis anni consules in senatu legendo obseruauerunt quemadmodum antè per proximos censores obseruatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Hetruscos, Vmbros, Marsos, Pelignos, Aequos, & Samnites, quibus fœdus erat restitutum, prosperè gestas continet. Flauius scriba libertino patre natus, ædilis curulis fuit, per forensem factionẽ creatus, quæ cùm comitia & campum turbaret, & in ijs propter nimias uires dominaretur, à Q. Fabio censore in quatuor tribus redacta est, eaq; res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X.

Coloniæ deductæ sunt Sora, & Alba. Carseoli Marsi in deditionem accepti sunt.

sunt. Collegium augurũ ampliatum est, ut essent nouem, cũ antea quaterni fuissent. Lex de prouocatione ad populũ, à Valerio consule tũc primùm lata est. Duæ tribus adiectæ sunt, Aniẽsis, & Terẽtiana. Samnitibus bellum indictum, & aduersus eos prosperè pugnatum est. Cùm aduersus Hetruscos, Vmbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus pugnaretur, Romanusq; exercitus in maximo esset discrimine, P. Decius secutus exemplum patris deuouit se pro exercitu, & morte sua uictoriam eius pugnæ populo Romano dedit. Papyrius Cursor Samnitium exercitum, qui iureiurando astrictus suo, quò maiore constantia uirtutis in aciem descenderet, fudit. Census actus est. lustrum conditum. censa sunt ciuium capita ducenta sexagintaduo millia, & trecenta uigintiduo.

LIBRI XI.

CVM Fabius Gurges consul malè aduersum Samnites pugnasset, & senatus de remouendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc filij ignominiam, eo maximè senatum mouit, quòd iturum se filio legatum pollicitus est, idq; præstitit, atq; eius cõsilijs & opera filius consul adiutus, cæsis Samnitibus triumphauit, C. Pontiũ imperatorẽ Samnitium ductum in triumpho securi percußit. Cũ ciuitas pestilentia laboraret, mißis legatis ut Aescu-

lapij signum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui se in nauem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportauere: eoq; in insulam Tyberis egresso, eodem loco sedes Aesculapij constituta est. L. Posthumius consularis, quoniam cum exercitui præesset, opera militum in agro suo usus esset, damnatus est. Cum Samnitibus pacē petentibus fœdus quartò renouatum est. Curius Dentatus Consul Samnitibus cæsis, & Sabinis qui rebellauerant, uictis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphauit. Coloniæ deductæ sunt, Castrum, Sena, Adria. Triumuiri capitales tūc primùm creati sunt. Census actus est, lustrum conditum. censa sunt ciuium capita CCLXXIII. millia. Plebs propter æs alienū, & graues & longas seditiones ad ultimum secesšit in Ianiculum: unde à Q. Hortensio dictatore deducta est, isq; in ipso magistratu decesšit. Res præterea contra Volsinienses gestas continet, item aduersus Lucanos, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.

LIBRI XII.

CUm legati Romanorū à Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cū legionibus ab ijs cæsus est. Cum à Tarentinis clasšis Romana direpta esset, duce, qui præerat clasši, occiso, legati ad eos à senatu, ut de ijs iniurijs quererentur,

misši,

missi, pulsati sunt, ob id bellum ijs indictum est. Samnites defecerunt. Aduersus eos, & Lucanos, & Brutios, & Hetruscos aliquot prælijs à cõpluribus ducibus bene pugnatũ est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxiliũ ferret Tarentinis, in Italiã uenit. Cum in præsidium Rheginorum legio Cãpana cũ præfecto Decio Iubellio missa esset, occisis Rheginis Rhegium occupauit.

LIBRI XIII.

Valerius Leuinus consul parum prospere aduersus Pyrrhum pugnauit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id præliũ cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderãt, Pyrrhus inspiceret, omnia uersa in hostem inuenit, populandusq; ad urbẽ Romam processit. C. Fabricius missus ad eum, ut de redimendis captiuis ageret, frustra ut patriã desereret; à rege tẽtatus est. captiui sine pretio remissi sunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad senatum missus petijt, ut componẽdæ pacis causa rex in urbem reciperetur. de qua re cum ad frequentiorem senatũ referri placuisset, Ap. Claudius qui propter inualitudinem oculorum iamdiu à consilijs publicis abstinuerat, uenit in curiam, & sententia sua tenuit ut id Pyrrho negaretur. P. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. censa sunt ciuiũ capita CCLXXVIII. millia, CCXXII. Iterũ aduersus Pyrrhum dubio euentu pugnatum est. Cum

Carthaginiensibus quartò fœdus renouatū est. Cùm C. Fabricio consuli is qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur se regi uenenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Hetruscos, Lucanos, & Brutios, & Samnites prosperè gestas continet.

LIBRI XIIII.

PYrrhus in Siciliā traiecit. Cùm inter alia prodigia fulmine deiectū esset in Capitolio Iouis signum, caput eius per aruspices inuentum est. Curius Dentatus, cùm delectum haberet, eius qui citatus nō responderat, bona uendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuersum uicit, & Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinū consularem senatu mouit, quòd decē argenti pondo facti haberet. Lustro à censoribus condito, censa sunt capita ciuium CCLXXI. millia. CCXXIIII. Cū Ptolemæo Aegypti rege societas iuncta est. Sextilia uirgo Vestalis damnata incesti uiua defossa est. Coloniæ deductæ sunt, Posidonia, & Consa. Carthaginiensium claßis auxilio Mamertinis uenit. quo facto ab ijs fœdus uiolatum est. Res præterea contra Lucanos, Sānites & Brutios feliciter gestas, & Pyrrhi mortem continet.

LIBRI XV.

VIctis Tarētinis pax & libertas data est. Legio Campana, quæ Rhegiū occupauerat, obsessa, deditione facta, securi percussa est.

Cùm legatos Apolloniatium ad senatum missos quidã iuuenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus uictis pax data. Coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneuentum in Samnio. Tunc primùm populus Romanus argento uti cœpit. Vmbri & Salentini uicti in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est.

LIBRI XVI.

ORigo Carthaginiensium, & primordia urbis referuntur: contra quos & Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus. Cùm de ea re inter suadentes ut id fieret, dissuadentesq; contentio fuisset, transgreßis tum primùm mare equitibus Romanis aduersus Hieronẽ sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum à censoribus conditum. censa sunt ciuium capita CCCLXXXII. *millia,* CCXXIIII. *D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorẽ defuncti patris edidit primus. Colonia Esernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Volscos prosperè gestas continet.*

LIBRI XVII.

CN. Cornelius COS. *à classe Punica circũuentus, & per fraudẽ ueluti in colloquiũ euocatus, captus est. Cn. Duilius* COS. *aduersus classem Pœnorũ prosperè pugnauit, primusq; omnium Romanorum ducum naualis uictoria*

duxit triumphum. ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, ut reuertenti à cœna tibicines canerent, & funale præferretur. L. Cornelius COS. in Sardinia contra Sardos & Corsos & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnauit. Attilius Calatinus COS. cum in locum iniquum à Pœnis circunsessum temere duxisset exercitum, M. Calpurnij tribuni militũ uirtute & opera euasit: qui cũ trecentis militibus eruptione facta hostes in se cõuertit. Annibal dux Pœnorũ uicta classe qui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est. Attilius Regulus COS. uictis nauali prælio Pœnis, in Africam traiecit.

LIBRI XVIII.

Attilius Regulus in Africa serpentẽ portentosæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit. & cum aliquot prælijs aduersum Carthaginienses pugnasset, successorq; à senatu bellum prosperè gerenti non mitteretur, idipsum per literas ad senatum missas conquestus est. in quibus inter causas petendi successoris erat, quòd agellus eius à mercenarijs deuastaretur. Quærente deinde fortuna ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, accersito à Carthaginiensibus Xãtippo Lacedæmoniorum duce, uictus in prælio & captus est. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra mariq; prosperè gestas deformauere naufragia classium. T. Coruncanus primus ex plebe

Pontifex maximus creatus est. M. Sempronius Sophus, Valerius Maximus censores cum senatum legerent, XIII. senatu mouerunt. lustrum cōdiderunt: quo censa sunt ciuium capita CCCXVII. millia, CCXVII. Regulus missus à Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace, & si eam minime impetraret, de captiuis commutandis ageret, iureiurando astrictus est rediturum se Carthaginem, si commutari captiuos non placuisset. utrunq; negandi autor senatui fuit: & cùm fide custodita reuersus esset, supplicio à Carthaginiensibus de eo sumpto perijt.

LIBRI XIX.

CAecilius Metellus, rebus aduersus Pœnos prosperè gestis, speciosissimum egit triumphum, XIII. ducibus hostium, & CXX. elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher COS. qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos qui cibari nolebant, infeliciter aduersus Carthaginienses classe pugnauit: & reuocatus à senatu, iussusq; dictatorē dicere, C. Glauciam dixit, sortis ultimæ hominem, qui coactus abdicare se magistratu postea ludos prætextatus spectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt, Fregellæ, in agro Salentino Brundusium. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCLI. millia, CCXXII.

Claudia soror P. Claudij, qui contemptis auspicijs malè pugnauerat, à ludis diuertens, cùm turba premeretur, dixit, Vtinam frater meus uiueret, iterumq; classem duceret. ob eam causam mulctata est. Duo pratores tum primum creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Posthumium consulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cùm ille ad bellū gerendum proficisci uellet, in urbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. Rebus aduersus Pœnos pluribus ducibus gestis, summam uictoriæ C. Luctatius consul uicta ad Aegates insulas classe Pœnorum, finem bello imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Cùm templū Vestæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adiectæ sunt, Velina, & Esquilina. Falisci cùm rebellassent, sexto die domiti in deditionem uenerunt.

LIBRI XX.

SPoletium colonia deducta est. Aduersus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi & Corsi cùm rebellassent, subacti sunt. Tutia uirgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyrijs propter unum ex legatis qui ad eos missi erant, occisum, indictum est: subactiq; in deditionem uenerunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli transalpini, qui in Italiam eruperant, cæsi sunt. Eo bello P. R. sociorum Latiniq; nominis CCC. millia

millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primùm trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot prælijs in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrij, cùm rebellassent, domiti in deditionem uenerũt. Lustrum à censoribus conditum est: ex quo censa sunt ciuium capita CCLXX, millia. Libertini in quatuor tribus redacti sunt: cùm antea dispersi fuissent: Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam * muniuit, & circum Flaminium extruxit. Coloniæ deductæ sunt in agro de Gallis capto, Placentia, & Cremona.

LIBRI XXI.

IN Italia belli Punici secundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem trãsitus: à quo Saguntus sociorũ P.R. ciuitas octauo mense capta est. de quibus iniurijs missi legati ad Carthaginienses, qui quererẽtur. & cùm satisfacere nollent: bellum ijs indictum est. Annibal superato Pyrenæo saltu, per Gallias, fusis qui obsistere ei conati erant, ad Alpes uenit: & laborioso per eas transitu, cùm montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælijs repulisset, descendit in Italiam: & ad Ticinum amnẽ Romanos equestri prælio fudit: in quo uulneratum P. Corneliũ Scipionem protexit filius,

qui Africani postea nomen accepit. iterumq́; exercitu Rom. ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apenninum per maximam militum uexationem propter uim tempestatum transijt. Cn. Cornelius Scipio in Hispania cõtra Pœnos prosperè pugnauit, duce hostium Magone capto.

LIBRI XXII.

ANnibal per continuas uigilias in paludibus oculo amisso, uenit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo & tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius consul homo temerarius contra auspicia profectus, signis militaribus effoßis, quæ tolli non poterant: & ab equo, quem conscenderat, per caput deuolutus, insidijs ab Annibale circumuentus ad Thrasimenum lacum cum exercitu cæsus est. Sex M. quæ eruperant fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis uincta sunt. Cum ad nuntium cladis Romæ luctus esset, duæ matres insperatò receptis filijs, gaudio mortuæ sunt. Ob hãc cladem ex Sibyllinis libris uer sacrum uotum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduersus Annibalem missus nollet acie cum eo confligere, ne cõtra ferocem tot uictorijs hostem, territum aduersis prælijs militem pugnæ committeret, & opponendo se tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magister equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem tanquam timidum & segnem, effecit

effecit ut populi iussu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuisoq; exercitu, cum in iniquum locum conflixisset, & in maximo discrimine legiones eius essent, superueniente cum exercitu Fabio Maximo, ex discrimine liberatus est. quo beneficio uictus, castra cum eo iunxit, & patrem eum salutauit, idemq; milites facere commilitonibus iussit. Annibal uastata Campania inter Casilinum oppidum & Calliculam montem à Fabio clausus, sarmentis ad cornua boum alligatis, & incensis, præsidium Romanorum quod Calliculam insidebat, fugauit, & sic transgressus est saltum. idemq; Fabij Maximi dictatoris, cum circumposita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. Aemilio deinde Paulo & Terentio Varrone consulibus, & ducibus cum maxima clade aduersus Annibalem ad Cannas pugnatum est, cæsaq; eo prælio Romanorum XLV. millia cũ Paulo consule, & senatoribus LXXX. consularibus atque pretorijs aut ædilitijs XXX. Post quam cladem cum à nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui postea Africanus nuncupatus est, stricto super capita deliberantium ferro, iurauit pro hoste se habiturum eum, qui in uerba sua non iurasset: effecitq; ut omnes minime relictum iri à se Italiam iureiurando astring

astringerentur. Praterea trepidationem urbis & luctum, & res in Hispania meliore euentu gestas continet. Opimia & Floronia Vestales uirgines incesti dānatæ sunt. Propter paucitatem uerò militum, seruorum octo M. armata sunt. Captiui, cùm potestas esset redimendi, redempti non sunt. Varroni obuiam itum est, & gratiæ actæ, quòd de Repub. non desperasset.

LIBRI XXIII.

CAmpani ad Annibalē defecere. Nuntius Cannensis uictoriæ Mago Carthaginem missus annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos in uestibulo curiæ fudit, Quos excessisse modij mensuram traditur. post quem quidem nuntium Hanno ex Pœnis uir nobilissimus suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem à P. R. peterent: nec tenuit, obstrepente Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduersus Annibalem ex oppido facta, prosperè pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus est, ut corporum uiribus atq; animorum eneruaretur. Casilinum à Pœnis obsessum ita fame uexatū est, ut lora, & pelles scutis detractas, item mures essent, & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis missis uixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus CXCVII. suppletus est. L. Posthumius prætor à Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. & P. Scipiones in

Hispan

Hispania Asdrubalem uicerunt, & Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegata sunt, ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem & Annibalem societas iuncta est. Sempronius Gracchus COS. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio prætore aduersus Pœnos Sardosq; res gestas continet, à quo Asdrubal dux, & Mago, & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum ad Nolam prælio fudit; & uicit, primusq; omnium tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

LIBRI XXIIII.

Hieronymus Siracusanorum rex, cuius auus Hiero amicus P.R. fuerat, ad Carthaginienses defecit: & propter crudelitatem superbiamq; à suis interfectus est. T. Sempronius proconsul prosperè aduersus Pœnos & Hannonem ducem ad Beneuentum pugnauit seruorum maximè opera: quos liberos esse iußit. Cl. Marcellus COS. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum est: qui ad Apolloniam nocturno prælio oppressus, fugatusq; in Macedoniam cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendum Valerius prætor missus est. Res præterea in Hispania à P. & Cn. Scipionibus aduersus Carthaginienses gestas

gestas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam ascitus contra Masanissam regem Masæsulorum pro Carthaginiensibus pugnans, uictus, in Hispaniam ad Scipionem cum maxima manu transijt contra Gades: ubi angusto freto Africa & Hispania dirimuntur. Celtiberi quoq; in amicitiam recepti sunt: quorum auxilijs accitis, tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus est. Annibal urbem Tarentum præter arcem per Tarentinos iuuenes, qui se noctu uenatũ ire simulauerant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcij carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A Q. Fuluio & Ap. Claudio COSS. aduersus Hannonem Pœnorũ ducem prosperè pugnatum est. T. Sempronius Gracchus procõsul ab hospite suo Lucano in insidias ductus, à Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militauerat: cum petisset à senatu ut sibi exercitus daretur, pollicitusq; esset si hoc impetrasset, de Annibale uictoriam: octo M. acceptis militum dux factus, conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cecidit. Cn. Fuluius prætor male aduersus Annibalem pugnauit: in quo prælio hominum sexdecim M. ceciderunt: ipse cum equitibus C C. effugit,

effugit. Capua obsessa est à Q. Fuluio, & ab Ap. Claudio COSS. Cl. Marcellus Syracusas expugnauit anno tertio: & ingentem se uirum gessit. in eo tumultu urbis captæ Archimedes intentus formis quas in puluere descripserat: interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumq; rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cæsi anno octauo quàm in Hispaniam iuerant. amissaq; eius prouinciæ possessio foret, nisi L. Martij equitis Rom. uirtute & industria contractis exercituum reliquijs, eiusdem hortatu bina castra hostium expugnata essent. ad XXXVII. millia cæsa: ex mille octingentis præda ingẽs capta. dux Martius appellatus est.

LIBRI XXVI.

ANnibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. ipse uerò cum duobus M. equitum usque ad portam Capenã, ut urbis situm exploraret, obequitauit, & cum per triduum in aciem utrinq; exercitus omnis descendisset: certamen tempestas diremit. nam cum in castra rediissent, statim serenitas erat. Capua capta est à Q. Fuluio, & Ap. Claudio COSS. principes Campani ueneno sibi consciuerunt mortem, Cum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur: literas à senatu missas Q. Fuluius COS. quibus iubebatur parcere: antequam legeret, in sinu

posuit,

posuit, & lege agi iußit: & supplicium peregit. Cùm in comitijs apud populum quæreretur cui mandaretur Hispaniarum imperium: nullo id uolente suscipere, P. Scipio P. filius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum. & suffragio populi, consensuq; omnium missus. Nouam Carthaginem uno die expugnauit, cùm ageret uigesimum quartum annum: uideretur q; diuina stirpe creatus: quoniam & ipse posteaquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris eius anguis sæpenumero uisus est. Res præterea in Sicilia gestas continet, & amicitiam cum Aetolis iunctam, bellumq; gestum aduersus Acarnânas & Philippum Macedonum regem.

LIBRI XXVII.

CN. Fuluius prætor cum exercitu ab Annibale cæsus est. Meliore euetu à Cl. Marcello COS. aduersus eundem ad Numistronem pugnatũ est. inde Annibal noctu receßit. Marcellus insecutus est: & subinde cedentem preßit, donec effugeret. Priore pugna Annibal superior fuit: Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consulis Tarentinos per deditionẽ accepit. In Hispania ad Betulam Scipio cum Asdrubale Amilcaris cõflixit, & uicit. inter alia captũ puerum regalẽ eximiæ formæ ad auunculũ Masanissam cũ donis misit. Cl. Marcellus, T. Quintius Crispinus COSS. speculandi causa egreßi

egreßi è castris, insidijs ab Annibale circunuenti sunt. Marcellus occisus fuit: Crispinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio prætore aduersus Philippū & Achæos gestas continet. Lustrū à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita centū triginta septem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduersa fortuna pop. Rom. abstulisset. Asdrubal, qui cum exercitu nouo transcenderat Alpes, ut se Annibali coniungeret: cum militibus hominū LVI. cæsus est M. Liuij consulis ductu, non minore opera Claudij Neronis consulis: qui cum Annibali oppositus esset, relictis castris, ita ut inimicum falleret: electa manu profectus Asdrubalem circumuenit.

LIBRI XXVIII.

RES in Hispania prosperè gestæ à Scyllano Scipionis legato, & L. Scipione fratre aduersus Pœnos, à Sulpitio procos. & ab Attalo rege Asiæ aduersus Philippū regem Macedonum pro Aetolis referuntur. Cū M. Liuio, & Claudio Neroni COSS. triūphus decretus esset: Liuius, qui in prouincia sua rem gesserat, quadrigis inuectus est: Nero, qui in collegæ prouinciam, ut uictoriam eius adiuuaret, uenerat, equo est secutus: & in hoc habitu plus gloriæ reuerentiæq; habuit. nam & plus in bello quàm collega fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentiæ uirginis, quæ nō custodierat, extinctus est. uirgo

cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cũ Pœnis debellauit XIIII. anno eius belli, anno quinto posteaquam ierat: exclusisq; in totum possessione eius hostibus, Hispaniam recepit: & a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus nauigijs transuectus, fœdus iunxit. Asdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto accubuit. Munus gladiatorium in honorem patris patruiq; Carthagini Nouæ dedit, non ex gladiatoribus, sed ex ijs qui aut in honorem ducis, aut ex prouocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cùm Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos & coniuges rogo extructo occiderunt: se insuper præcipitauerunt. Ipse Scipio dum graui morbo implicitus esset: seditionem in parte exercitus motam confirmatus discußit: rebellantesq; Hispaniæ populos coëgit in deditionem uenire. Et amicitia facta est cum Masanissa rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, si in Africam traiecisset, pollicebatur. cum Gaditanis quoq; post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat ut in Italiam traijceret, Romam reuersus, consulq; creatus. Africã prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: permissumq; ut in Africam traijceret: si ex Repub. esse censeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari insula, ubi

hyemar

hyemarat, in Italiam traiecit.

LIBRI XXIX.

Ex Sicilia C. Lælius in Africã à Scipione missus, ingentem prædam reportauit: & mandata Masanissæ Scipioni exposuit, conquerẽtis quòd non exercitum in Africam traiecisset. Bellum in Hispania finitum, uictore Romano: quod Indibilis excitauerat. ipse in acie occisus: Mandonius exposcentibus Romanis à suis deditus est. Magoni, qui in Galliam & Liguriam ierat, ex Africa & militum ampla manus missa, & pecuniæ, quibus auxilia conduceret: præceptumq́;, ut se Annibali iungeret. Scipio à Syracusis in Brutios traiecit: & Locros, pulso Punico præsidio fugatoq́; Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romam à Pesinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis inuento, pelli Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset. tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiæ. lapis erat, quem matrem deûm incolæ dicebant. excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, eius qui in Hispania perierat: uir optimus à senatu iudicatus, adolescens nondum quæstorius: quoniam ita responsum habebatur, ut numen id ab optimo uiro reciperetur, consecraretur q́;. Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminij legati quererentur, quòd

pecuniam Proserpinæ abstulerat, & liberos eorum & coniuges stuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Cùm falsus rumor de P. Scipione proconsule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam luxuriaretur: missis ob hoc legatis à senatu qui explorarent an ea uera essent: purgatus infamia Scipio in Africam traiecit senatus permissu. Syphax accepta in matrimonium Asdrubal Gisgonis filia, amicitiæ quam cum Scipione ipse iunxerat, renuntiauit. Masanissa rex Masæsulorum, dum pro Carthagine in Hispania militat, amisso patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum sæpe repetito, aliquot prælijs à Syphace rege Numidarum uictus, in totum priuatus est: & cùm ducentis equitibus exul Scipioni se iunxit: & cum eo primo statim bello Hannonem Amilcaris filium cū amplæ manu interemit. Scipio aduētu Asdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum uenerant, ab obsidione Vticæ depulsus, hyberna communiuit. Sempronius COS. in agro Crotoniensi prosperè aduersus Annibalem pugnauit. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCXV. millia. Inter censores M. Liuium & Claudium Neronem notabilis discordia fuit. nam & Claudius Liuio collegæ equum ademit, quòd à pop. Rom. damnatus, actusq; in exilium fuerat: & Liuius

Claud

Claudio, quòd falsum in se testimonium dixisset, & quòd minime bona fide secũ in gratiam rediisset. idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit: quòd & innocentem se damnassent, & postea consulem censoremq; fecissent.

LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Carthaginienses, & eundem Syphacem Numidarum regem, Asdrubalemq; pluribus prælijs uicit, adiuuante Masanissa: binaq; hostium castra expugnauit: in quibus XL. millia hominum ferro igniq; consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Masanissa Sophonisbam uxorem Syphacis, filiam Asdrubalis, captam statim adamauit: & nuptijs factis uxorem habuit: castigatusq; à Scipione, uenenum ei transmisit: quo quidem hausto illa deceßit. Effectumq; est multis Scipionis uictorijs, ut Carthaginienses in desperationẽ acti, in auxilium publicæ salutis Annibalẽ ex Italia reuocarent. isq; anno decimosexto Italia discedẽs, in Africam traiecit: tentauitq; per colloquium pacem cum Scipione componere: & cũ de conditionibus pacis non conuenisset, acie uictus est. Pax Carthaginiensibus data est petentibus. Annibal Gisgonẽ pacem dissuadentem, manu sua detraxit: excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Mago bello quo in agro Insubriũ cum Romanis conflixerat, uulneratus, dum in Africã per legatos reuocatus reuertere

tur: ex uulnere mortuus est. Reuersus in urbem Scipio, amplißimum nobilißimumq; egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus sit, primus certe hic imperator uictæ à se nomine gentis nobilitatus est.

LIBRI XXXI.

BELLI aduersus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ ferũtur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnânes, qui non initiati erant, Athenas uenerunt, & in sacrarium Cereris cum alijs pluribus suis intrauerunt. ob hoc, tanquã nefas summum cõmisissent, ab Atheniensibus cæsi sunt. Acarnânes mortibus suorum commoti, ad uindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam, quingentesimo quadragesimo anno ab Vrbe condita, cum Atheniensium, qui obsidebantur à Philippo, legati auxilium à senatu petissent, & senatus id censuisset ferendum, plebe, quòd tot bellorum continuus labor grauis erat, dissentiente, tenuit autoritas patrum, ut sociæ ciuitati ferri opem populus quoq; iuberet. Bellum id P. Sulpitio consuli mandatum est: qui exercitu in Macedoniam ducto, equestribus prælijs cum Philippo prosperè pugnauit. Abydeni

deni à Philippo obsessi, ad exemplum Saguntinorum suos seq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientem, acie uicit. Amilcar eo in bello occisus est, & millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitij consulis, expugnationesq; urbium ab utroq; factas continet. Sulpitius COS. adiuuantibus rege Attalo & Rhodijs bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI XXXII.

Complura prodigia ex diuersis regionibus nuntiata referuntur: inter quæ in Macedonia in puppi longæ nauis lauream esse natam. T. Quintius Flamininus COS. aduersus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri fugatumq; coëgit in regnum reuerti. Ipse Thessaliam, quæ est uicina Macedoniæ, socijs Aetolis & Athamanibus uexauit. L. Quintius Flamininus consulis frater nauali prælio, Attalo rege & Rhodijs adiuuantibus, Eubœam, & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Coniuratio seruorum facta de soluendis Carthaginiensibus obsidibus, oppressa est. Prætorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. Cornelius COS. Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmonijs, & tyranno eorũ Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes

urbium in Macedonia referuntur.

LIBRI XXXIII.

Titus Quintius Flamininus procōsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie uicto debellauit. L. Quintius Flamininus frater proconsulis, Acarnânes, Leucade urbe, quæ caput est Acarnaniæ, expugnata, in deditionē accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus à Thebis ob subitam ualetudinem translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius & Claudius Marcellus consules Boios & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas aduersæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum regem Syriæ se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI XXXIIII.

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de stringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata est: cùm Porcius Cato autor fuisset ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniā profectus bello quod Emporijs orsus est, citeriorem Hispaniā pacauit. T. Quintius Flamininus bellum aduersus Lacedæmonios, & tyrannum eorum

Nabidem

Nabidē prosperè gestum, data ijs pace, qualem ipse uoluit: liberatusq; Argis, qui sub ditione tyranni erant, finiuit. Senatus tunc primùm secretus à populo ludos spectauit. ut id fieret, Sex. Aelius Paetus, & L. Cornelius Cethegus censores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniae pleraeq; deductae sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphauit. Res praeterea aduersus Boios & Insubres Gallos feliciter gestae referūtur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem, & Nabidem Lacedaemoniorum tyrannum uicerat, Graeciamq; omnē liberauerat: ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginiensium nuntiauerunt, Annibalē, qui ad Antiochū confugerat, bellum cū eo moliri. tentauerat autē per Aristonē Tyrium sine literis Carthaginē missum ad rebellandum Poenos concitare.

LIBRI XXXV.

P. Scipio Africanus legatus missus ad Antiochum, Ephesi cū Annibale, qui se Antiocho iūxerat, collocutus est: ut, si fieri posset, metum uitae, quem ex pop. Rom. conceperat, eximeret. Inter alia cum quaereret ab Annibale, quem fuisse maximum imperatorē Annibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quòd parua manu innumerabiles exercitus fudisset: quodq; ultimas oras, quas uisere supra fidem humanam esset, peragrasset. quaerenti

deinde quem secũdum poneret, inquit Pyrrhum: eò quòd castra metari docuisset: ad hæc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. exequenti quem tertium diceret: semet dixit. ridens Scipio, quidnam tu diceres, si me, inquit, uicisses? tunc uerò, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissem. Inter ea prodigia, quæ plurima fuisse traduntur: bouem, Cn. Domitio consule, locutum, Roma caue tibi, refertur. Apparãt in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrãnus incitatus ab Aetolis, qui & Philippum & Antiochum ad inferendum bellũ pop. Rom. solicitabant, à pop. Rom. desciuit, & bello aduersus Philopœmenem Achæorũ prætorem gesto, ab Aetolis interfectus est. Aetoli quoq; ab amicitia pop. Roma. defecerunt. cum quibus societate iuncta Antiochus Syriæ rex cum bellum Græciæ intulisset, complures urbes occupauit: inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas, & apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI.

*M*Arcus Acilius Glabrio COS. Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adiuuante, uictum Græcia expulit: idemq; Aetolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica COS. ædem matris deûm, quam ipse in Palatium intulerat, uir optimus à senatu iudicatus,

dedic

dedicauit: idemq; Boios & Gallos uictos in deditionem accepit, & de ijs triumphauit. Præterea naualia certamina prospera aduersus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII.

L.Cornelius Scipio COS. legato P. Scipione Africano, qui se fratris legatũ futurum dixerat, si ei Græcia, & Asia prouincia decerneretur, cùm C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea prouincia dari uideretur: profectus ad bellum aduersus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum traiecit. Aemylius Regillus aduersus regiam classem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonesum, Rhodijs adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remissus est. M. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat & de Aetolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiuuante Eumene rege Attali Pergameni filio, pax data ea conditione, ut omnibus prouincijs citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuuante Antiochus uictus erat, regnum ampliatum: Rhodijs quoq; qui & ipsi iuuerant, quædam ciuitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Aemylius Regillus, qui præfectos Antiochi nauali certamine uicerat, naualem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat, cognomine

fratri

fratri coæquatus, Asiaticus appellatus est.

LIBRI XXXVIII.

MArcus Fuluius COS. *in Epiro Ambracienses obsessos, per deditionem accepit: Cephaleniam subegit: Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius* COS. *collega eius Gallogræcos, Tolistobogios Tectosagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, cum soli citra Taurum montem minime parerent, uicit. Eorum origo, & cum eo loca quæ tenent, occupauerantq́;, referuntur. Exemplum quoq; uirtutis & pudicitiæ in fœmina traditur: quæ cùm regis Gallogræcorum uxor fuisset, capta centurionem qui ei uim intulerat, occidit. Lustrum à censoribus conditũ est, censa sunt ciuium capita* CCLVIII. *millia &* CCCXXVIII. *Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta est. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat: de Gallogræcis, acta per se causa in senatu, triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam aiunt, à Petilio Acteo tribuno plebis, ut quidam, à Neuio, quod præda cum Antiocho, capta ærarium fraudasset: posteaquam is dies uenit, euocatus in rostra, hac die, inquit, Quirites Carthaginem uici: & prosequente populo, Capitolium ascendit: inde, ne amplius tribunitijs iniurijs uexaretur, in uoluntarium exilium*

Liter

Æternum conceßit, incertum ibi, an Romæ defunctus. nam eius monimentum utrobiq; fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusq́;, cum in uincula & carcerē duceretur: Tib. Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, interceßit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cùm populus quæstores in bona eius publice poßidenda misisset: non modo in ijs nullum uestigium pecuniæ regiæ apparuit: sed nequaquam tantum in ærarium redactum, quantæ summæ erat damnatus. collatam à cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ neceßitati ei erat ad cultum, retenta.

LIBRI XXXIX.

AEmylius COS. *Liguribus subactis, uiam à Placentia usq; Ariminum perductam Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ introductæ ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures, quicunq; circa Apenninum erant, subacti sunt.*

Bacchanalia sacrum Græcum, & quidem nocturnum scelerum omnium maximum seminarium, cùm ad ingentis turbæ coniurationem peruenisset: à consule inuestigatum: & multorum pœna sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, uir & belli & pacis artibus maximus motus est senatu L. Quintius Flamininus T. Quintij frater, eò quòd

cum

cùm Galliam prouinciam COS. obtinuerat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occidèrat: siue, ut quidam tradiderunt, unum, dãnatorum securi percusserat, rogatus à meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et tanquam iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum uirorum, Annibal à Prusia Bithyniæ rege, ad quem uicto Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad exposcendum illum T. Quintium Flamininum miserant: ueneno sibi mortem consciuit. Philopœmen quoq; dux Achæorũ, uir maximus est à Messenijs interemptus ueneno, cũ ab ijs bello captus esset. Coloniæ, Pollentia & Pisaurum, & Mutina, & Parma deductæ sunt. Præterea aduersum Celtiberos prospere gestas, & initia causasq; belli Macedonici continet. cuius origo inde uenit, quòd Philippus ægre ferebat regnum suum minui à Romanis, eò quòd cogeretur à Thracibus alijsq; locis præsidia deducere.

LIBRI XL.

CUm Philippus liberos eorum quos in uinculis nobilissimorum quidem hominum habebat, conquiri ad mortem iussisset: Theoxena pro liberis suis & sororis admodum pueris regis uerita libidinem, prolatis in medium gladijs, & poculo in quo erat uenenum, suasit ijs ut

imminens ludibrium morte effugerent: & cum persuasisset, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perseum & Demetriũ referuntur, & ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidij, & affectati regni, primùm petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, ueneno necatus est: regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad Perseum deuenit. Item res in Liguribus & Hispania contra Celtiberos à compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilij in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo à cultoribus agri, in arca lapidea clausi, & Græci & Latini, inuenti sunt: in quibus plura, quæ dissoluendarum religionum erant, prætor ad quẽ delati erant, cum legisset, iurauit senatui contra rempub. esse ut legerentur, seruarenturq;: & ex S. C. in comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium falsis alterius filij in eundem delationibus impulsus ueneno sustulisset, & de pœna Persei cogitauit: uoluitq; Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere: sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus accepit.

LIBRI XLI.

IGnis in æde Vestæ extinctus est. Tib. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos uictos

ctos in deditionẽ accepit: monimentumq; operum suorum Gracchurim oppidum in Hispania constituit. A Posthumio Albino proconsule Vaccei ac Lusitani subacti sunt. de utrisq; triumphauit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnũ Syriæ ab urbe dimissus. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuiũ capita CCLXXIII. millia. CCXLIIII. Q. Volumnius Saxa trib. pleb. legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret, suasit legem M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus gestas continet, & initia belli Macedonici, quod Perseus Philippi filius moliebatur. miserat enim ad Carthaginienses legationem, & ab ijs nocte audita erat. sed & alias Græciæ ciuitates solicitabat. qui præter religionem, quod quàm multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iouis Olympij & Antiochiæ, uilißimum regem egit.

LIBRI XLII.

FVluius Flaccus censor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliauit, ut ædem quam dedicauerat, tegeret. tegulæ ex S. C. reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniæ rege questus est, cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur. ob quas bello ei

indicto,

indicto, P. Licinius Crassus COS. cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam transijt: leuibusq; expeditionibus, equestribus prælijs in Thessalia cum Perseo felici euentu pugnauit. Inter Masanissam & Carthaginienses de agro fuit dies ad disceptandum à senatu datus. Legati missi ad ciuitates socias, & reges rogandos ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodijs. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCLVII. millia, CCXXXI. Res præterea aduersus Corsos & Ligures prosperè gestas continet.

LIBRI XLIII.

PRætores nonnulli eò quòd auarè & crudeliter prouincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui qui ab eo uenierant, ex S. C. postea restituti sunt. A præfectis classiũ Romanarum multa impotenter in socios facta. Res præterea à Perseo rege in Thracia prosperè gestas continet: & uictis Dardanis, & Illyrico, cuius rex erat Gentius, motus qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit. M. Aemylius Lepidus à censoribus princeps in senatu lectus.

LIBRI XLIIII.

Q. Martius Philippus per saltus penetrauit in Macedoniam: compluresq; ur-

bes occupauit. Rhodij misere legatos Romam, minantes ut Perseo essent auxilio, nisi populus Romanus cum eo pacem atq; amicitiam coniungeret. indigne id latum. Cum id bellum L. Aemylio Paulo sequentis anni consuli iterum mandatum esset, Paulus in concione precatus est, ut quicquid diri populo Ro. immineret, supra domum suam conuerteretur: & in Macedoniam profectus Perseum uicit: uniuersamq; Macedoniam in potestatem redegit. antequam confligeret, dixit exercitui, ne miraretur quòd luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoq; rex Illyriorum, cùm rebellasset, ab Anicio prætore uictus uenit in deditionem: & cum uxore, & liberis, & propinquis Romam missus. Ab Alexadria legati à Cleopatra & Ptolemæo regibus uenerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quòd is bellum inferret. Perseus solicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorũ, quia is pecuniã quàm promiserat, minimè dabat, ab eis relictus est.

LIBRI XLV.

PErseus ab Aemylio Paulo in Samothracia captus est. Cùm Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram Aegypti reges obsideret: & missis ad eum à senatu legatis qui iuberent ab obsidione socij regis absisteret: editisq; mandatis consideraturum se ille quid faciendum esset, respondisset: unus legatorum

Popilius

Popilius uirga regem circunscripsit: iußitq́; antequam circulo excederet, responsum daret. qua asperitate effecit ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanū fuerant, exclusa. postero die cùm de eo quæreretur, ut ijs bellum indiceretur: causam in senatu patriæ suæ legati egerunt. nec tanquam hostes, nec tanquam socij dimißi. Macedonia in prouinciæ formam redacta est. Aemylius Paulus repugnantibus militibus suis propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba, triumphauit: & Perseum cum tribus filijs ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est: quorum alterius mors patris triumphum præceßit: alterius secuta est. Lustrum conditum est à censoribus. Censa sunt ciuium capita CCCXII. millia, DCCCV. Prusias Bithyniæ rex Romam, ut senatui gratularetur ob uictoriam ex Macedonia partam, uenit, & Nicomedem filium suum senatui commendauit. rex plenus adulationis libertum se populi Romani esse dicebat.

LIBRI XLVI.

EVmenes rex Romam uenit: qui quia Macedonico bello se medium egerat, ne aut inimicus iudicatus uideretur, si exclusus esset:

aut liberatus crimine, si admitteretur: in comitio lex lata est, ne cuiquam regi Romam uenire liceret. Claudius Marcellus COS. alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures subegit. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quòd fines suos popularetur: dixeruntq́; eum conspirasse cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodijs iuncta est. Lustrum à censoribus conditum est. Censa eo sunt ciuium capita. CCCXXVII. millia, XXII. Princeps senatus lectus M. Aemylius Lepidus. Ptolemaus Aegyptiorum rex à minore fratre è regno pulsus, missis ad eum legatis in regnum restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit regnum, & amicitiam per legatos cum populo Romano renouauit. Res præterea aduersus Ligures, Corsos, & Lusitanos uario euentu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore Demetrius Seleuci filius, qui Romam obses missus fuerat: clàm, quia minimè dimittebatur à Romanis, interemit: & ipse in regnum receptus. L. Aemylius Paulus, qui Perseum uicerat, mortuus: cuius tanta abstinentia fuit, ut cùm ex Hispania & Macedonia maximas opes retulisset, uix ex auctione bonorum

eius

eius redactum sit, unde dos uxori eius redderetur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego consule, cui ea prouincia euenerat, siccatæ, agerq; ex ijs factus.

LIBRI XLVII.

CN. Tremellio trib. pleb, mulcta dicta est, quòd cum M. Aemylio Lepido pontifice maximo iniuriose contenderat. sacrorum quoq; magistratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum à censoribus conditū est. censa sunt ciuium capita. CCCXXVIII. *millia,* CCCXIIII. *Et princeps senatus lectus Aemylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui dißidebant, fœdus ictum, ut alter in Aegypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex consilio Demetrij regis Syriæ & uiribus pulsus regno, à senatu restitutus est. Mißi à senatu legati, qui inter Masanissam et Carthaginienses de agro iudicarent. C. Martius* COS. *aduersum Dalmatas parum prospere primùm, postea feliciter pugnauit. cum quibus bello confligendi causa fuit, quòd Illyricos populi Romani socios uastauerant. eandemq; gentē Cornelius Nasica* COS. *domuit. Q. Opimius* COS. *transalpinos Ligures, qui Maßiliensium oppida Antipolim & Nicæam uastabant, subegit. Præterea in Hispania à compluribus parum prospere res gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octauo ab urbe con-*

dita, magistratum peractis comitijs, insequentisq; anni consulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quòd Hispani rebellabant. Legati ad disceptandũ inter Masanissam & Carthaginienses missi nũtiauerunt uim nauals materiæ se Carthagine deprehendisse. Quidam prætores à prouincijs auaritiæ nomine accusati, & damnati sunt.

LIBRI XLVIII.

Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuiũ capita CCCXXIIII. millia. Semina tertij belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginiensiũ maximus Numidarum exercitus, Archobarzane duce Syphacis nepote, diceretur esse: M. Porcius Cato suasit, ut Carthaginiensibus, qui exercitum specie contra Masanissam regem, sed re uera contra Romanos accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. contradicẽte P. Cornelio Nasica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui specularentur quid ageretur. Castigato senatu Carthaginiensium, quòd contra fœdus exercitum & nauales materias haberent: pacẽ inter Masanissam & eos facere uoluerũt: Masanissa agro de quo lis erat, cedente. sed Gisgo, Amilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat: cũ senatus pariturũ se iudicio legatorũ dixisset, ita bellum aduersus Romanos suadẽdo cõcitauit, ut legatis, quo minus uiolarentur, fugã explicuerit.

Id

Id nuntiantes, infestum iam senatum Carthaginiensibus, infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filij in prætura, tenuißimo, ut ualuit (nam pauper erat) sumptu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseueratione mentiretur: Romam missus. M. Aemylius Lepidus, qui princeps senatus sextis iam censoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filijs lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quàm æris denos consumerent. imaginum specie, non sumptibus nobilitari maximorum uirorum funera solere. De ueneficijs quæsitum. Publilia & Licinia nobiles fœminæ, quæ uiros suos necasse insimulabantur, cognita causa, cum prætori prædes uadesq; dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa Masanissæ filius denuntiauit Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui. Cùm Cato suaderet ut ijs bellum indiceretur: P. Cornelio Nasica dicente nihil temere faciundum, placuit decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Posthumius Albinus COSS. cum delectum seuerè agerent, nec quenquam gratia dimitterent: à Trib. pl. qui pro amicis suis uacationem impetrare non potuerunt, in carcerem coniecti sunt. Hispaniense bellum cum parum prosperè aliquoties gestum ita confudisset ciuitatem Ro-

manam, ut ne ij quidem inuenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire uellent. P. Cornelius Aemylianus proceßit, & excepturum militiæ genus, quodcunq; imperatum esset, professus est. quo exemplo ad militandi studium omnes incitauit. L. Lucullus COS. cui Claudius Marcellus successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos cùm uideretur: Vacceos, Cantabros, & alias regiones, & iterum alias incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Aemylianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptiuus, prouocatorem barbarum Trib. mil. occidit: & in expugnatione captæ urbis maius multo etiam periculum adijt. nam murum primus omniũ transcendit. Seruius Sulpitius Galba prætor male aduersus Lusitanos pugnauit. Cùm legati ex Africa cum Carthaginiensium oratoribus, & Gullussa Masanissæ filio redijssent, dicerentq; & exercitum & classem Carthagine deprehendisse, prorogari sententiam placuit, Catone & alijs principibus senatus suadẽtibus ut in Africam confestim transportaretur exercitus. quia uerò Cornelius Nasica dicebat nondum sibi iustam causam belli uideri: placuit ut bello desisteretur, si Carthaginienses classem exußissent, & exercitũ dimisissent: si minus, proximi consules de bello Punico referrent. Cùm locatum à censoribus theatrum extrueretur, P. Cornelio

Nasica

Naſica autore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex S.C. deſtructum eſt, populus'que aliquandiu ſtans ludos ſpectauit. Carthaginienſes tum aduerſum fœdus bellum Maſaniſſæ intulerunt. Victi ab eo nonageſimum ſecundum annum habente, & ſine pulpamine mandere, & guſtare cibum tantummodo ſolito, inſuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

TErtij Punici belli initium altero & ſexcenteſimo anno ab urbe cõdita, intra quintum annum quàm erat cœptum, conſummatum omnino eſt. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Naſicam, quorum alterum ſapientiſſimum uirum in ciuitate habebant, alter uir optimus à ſenatu iudicatus erat, diuerſis certatum eſt ſententijs, Catone ſuadente bellum, & ut omnino deleretur Carthago, Naſica diſſuadente: placuit nihilominus, eò quòd contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum duxiſſent, quodq; ſocio P.R. & amico Maſaniſſæ arma intuliſſent, & quòd filium eius Guluſſam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum minime recepiſſent, bellum ijs indici. Prius quàm ullæ copiæ in naues imponerentur: Vticenſes legati Romam uenerunt, ſe, ſuaq; omnia dedentes. Ea legatio, ueluti maximum belli omen, grata patribus, acerba Carthaginienſibus fuit.

Diti patri ludi ad Tarentum ex præcepto

librorum Sibyllinorũ facti: qui anno primo primi Punici belli quingentesimo & altero anno ab Vrbe condita facti erant. Legati triginta Romam uenerunt, per quos Carthaginienses se dedebant. Catonis sententia peruicit, ut decreto perstaretur: & ut consules quamprimum proficiscerentur ad bellum. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos impetrauerant, trecentis obsidibus, & armis, omnibusq; instrumentis belli, siqua Carthagine erant: tunc cum ex autoritate patrum iuberent, ut in alio loco procul à mari x. millia passuum, nec minus remoto, oppidum facerent: indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri, oppugnariq; cœpta est Carthago à L. Martio, M. Manlio consulibus. In qua oppugnatione, cum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus irrupissent, & ab oppidanis grauiter cæderētur: à Scipione Africano expliciti sunt: per quem & castellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus iuuantibus liberatum est: castrisq; quæ Carthaginienses omnibus copijs pariter ab urbe egreßi oppugnabant, liberatis, is præcipuam gloriam tulit. Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis COS. (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere aduersus Asdrubalem uellet, qui cum altera manu iniquum saltum insederat: suasit primò consuli,

ne

ne tam iniquo loco confligeret. uictus deinde complurium, qui prudentiæ eius & uirtuti inuidebant, sententijs, & ipse saltum ingressus est. cumq́; sicut prædixerat, fusus fugatusq́; esset Romanus exercitus & duæ cohortes ab hoste obsiderentur: cum exiguis equitum turmis in saltum reuersus liberauit eas, & incolumes reduxit. Quam uirtutem eius & Cato uir promptioris multo ad uituperandum linguæ, in senatu sic prosecutus est, ut diceret, reliquos qui in Africa militarent, umbris militare, Scipionem uigore. & populus Rom. eo fauore illum complexus est, ut comitijs complurimæ eum tribus consulem scriberent, cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L. Scribonius Trib. ple. rogationem promulgasset, ut Lusitani qui ex fœdere populo Rom. dediti à Sergio Galba in Galliam uenissent, in libertatem restituerentur: M. Cato acerrimè suasit. extat oratio in annalibus eius inclusa. Q. Fuluius Nobilior etiam ab eo in senatu laceratus respondit pro Galba. ipse quoq; Galba, cum se damnari uideret: complexus duos filios prætextatos, & filium Caij Sulpitij, cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. extant tres orationes eius: duæ aduersum Libonem tribunum plebis, rogationesq́; eius habitas de Lusitanis: una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese castra habentes cæsos

fatet

fatetur: quòd compertum habuerit, equo atque homine suo immolatis per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus uocatus, cùm ab urbe Roma, quò illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clàm profugisset: multis ad falsam eius famam uelut ad ueram euntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut uoluntate incolentium, aut armis occupauit. Fabulam autem huiusmodi finxerat. Ex pellice se Perseo rege ortum, traditum educandum Cyrthesæ cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis ageret, aliquod uelut semen stirpis regiæ extaret. Perseo demortuo, Adramiti se educatum usq; ad duodecimum annum ætatis. patrem esse credentem, à quo educaretur: ignarum generis fuisse sui, affecto deinde eo, cum prope uitæ finem ultimum esset, detectam tandem originem suam: falsæq; matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, cùm ad puberem ætatem uenisset: obtestationesq; ultimas adiectas, ut res in occulto ad id tempus seruaretur. pubescenti libellum tradidit: in quo relicti sibi duo thesauri a patre dicerentur. tum scientem mulierem subdititium se esse, ueram stirpem ignoranti edidisse genus: atq; obtestatam, ut prius quàm ad Eumenem manaret res, Perseo inimi-

eum, excederet ijs locis, ne interficeretur. eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriam se contulisse: atque ibi primùm quis ipse omnino esset, palam exprimere ausum.

LIBRI L.

THessalia, cùm & illam inuadere armis, atq; occupare Pseudophilippus uellet: per Romanorum legatos auxilijs Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ omnium humillimorum fautor, atq; uitiorum, à Nicomede filio, adiuuante Attalo rege Pergami, occisus est. Habebat alium filium, qui pro superiore ordine dentium enatum habuisse unum os continens dicitur. Cùm legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendam Romani misissent, & unus ex ijs caput multis cicatricibus sparsum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur: dixit Cato eam legationem nec caput nec pedes nec cor habere.

In Syria, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei regis Macedonum inertia secordiaq; similem Prusiæ regem habebat: iacente eo in ganeo & lustris Ammonius regnabat: per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus Demetrij filius, occisi. Masanissa Numidiæ rex maior nonaginta annis uir insignis deceßit. Inter cætera opera iuuenilia, quæ ad ultimum edidit, adeo etiam uersus in senectam niguit,

uiguit, ut post sextum & octogesimum annum genuerit unum filium. Inter tres liberos, maximum natu Mycipsam, Gulussam, & Manastabalem, qui etiam Græcis literis erat eruditus: P. Scipio Aemylianus, cum commune eis pater regnum reliquisset, & diuidere eos arbitrio Scipionis iußisset, administrationem regni diuisit. Item Phaniæ Himilconis præfecto equitum Carthaginiensium, uiro forti, & cuius opera præcipua Pœni utebantur, suasit cum equitatu suo ad Romanos transire. Trium legatorum qui ad Masanissam mißi fuerant, Claudius Marcellus coorta tempestate fluctibus obrutus est. Carthaginienses Asdrubalem Masanissæ nepotem, quem prætorem habebant, proditionis suspectum in curia interemerunt: quæ suspicio inde emanauit, quòd propinquus esset Gulussæ, auxilia Romanorum iuuantis. P. Scipio Aemylianus cum ædilitatem peteret, consul à populo dictus, quoniam per X. annos consulem fieri minimè licebat, cum maximo certimine suffragantibus plebeijs, & repugnantibus aliquantulum patribus, legibus solutus, & COS. creatus est. M. Aemylius nonnullas urbes circumpositas Carthagini expugnauit. Pseudophilippus in Macedonia cæso cum exercitu M. Iuuentio prætore, à Q. Cæcilio uictus, captusq́; relicta Macedonia.

LIBRI LI.

CArthago XXIII. millia quidem passuum in circuitu labore maximo obsessa, & per partes capta est, primùm à Mancino legato, deinde à Scipione consule, cui extra sortem prouincia Africa data est. Carthaginienses portu nouo, quia uetus à Scipione erat obstructus, facto, & contracta exiguo tēpore ampla classe, nauali prælio infeliciter pugnauerūt. Asdrubalis quoq; eorum ducis castra ad Nesentū oppidū loco difficillimo sita cum exercitu deleta sunt à Scipione: qui tandem urbem expugnauit septingentesimo anno quàm erat cōdita. spoliorū maior pars Siculis, quibus ablata erat, reddita. Vltimo urbis excidio cum se Asdrubal Scipioni dedidisset, uxor eius, quæ paucis antè diebus de marito minimè impetrare potuerat ut ad uictorem transfugeret, se flagrātis in medium urbis incendium duobus cum liberis ex arce præcipitauit. Scipio exemplo patris sui Aemylij Pauli, qui Macedoniam uicerat, ludos fecit, transfugas atq; fugitiuos bestijs obiecit. Belli, Achaici semina referuntur hæc, quòd legati P. R. ab Achaicis pulsati sunt. Corinthum mißi erāt, ut eas ciuitates quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

LIBRI LII.

CVm Achæis qui in auxilium Bœotios & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metel

Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus uictis, dux eorum Critolaus ueneno sibi mortem consciuit. in cuius locum Dracus Achaici motus primus autor, ab Achæis dux creatus, ad Isthmon à L. Mummio consule uictus est: qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthum ex S. C. diruit, quia ibi legati Romanorum uiolati erant. Thebæ quoq; & Chalcis quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius se abstinentißimum uirum egit: nec quicquam ex ijs opibus ornamentisq; quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphauit, P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus de Carthagine & Asdrubale. Viriatus primùm in Hispania ex pastore uenator, & ex uenatore latro, mox iusti quoq; exercitus dux factus, uniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vetiliũ prætorẽ, fuso eius exercitu, cepit. post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem geßit. tantumq; terrorem is hostis intulit, ut aduersus eum consulari opus esset & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur. Alexander homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut antè dictum est) Demetrio rege in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrij filius, qui à patre quondam ob incertos belli casus ablegatus in Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaq; eius, adiuuante Ptolemæo

Aegy

Aegypti rege, cuius filiam Cleopatram accepe rat in matrimonium, bello interemit. Ptolemaeus in caput grauiter uulneribus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expirauit: atq; in locum eius frater minor Ptolemaeus qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoro quodā uno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam fugit. L. Mummius de Achaeis triumphauit. signa aerea marmoreaq;, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

APpius Claudius COS. *Salassos, gentem alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quaestore cum exercitu caesus est. Q. Caecilius Metellus proconsul Celtiberos cecîdit. A Q. Fabio proconsule pars maxima Lusitaniae, expugnatis multis urbibus, recepta est. C. Iulius senator Graecè res Romanas scripsit.*

LIBRI LIIII.

Q. Pompeius COS. *in Hispania Termestinos subegit, cum eisdem quidem, & Numantinis pacem ob infirmitatem fecit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita* CCCCXXVIII. *millia.* CCCXLII. *Cum Macedonum legati conquestum uenissent de Iunio Syllano praetore, quòd acceptis pecunijs*

prouinciam spoliasset, & senatus de querelis eorum uellet cognoscere: T. Manlius Torquatus, Syllani pater, petijt, impetrauitq; ut sibi huiusmodi cognitio mandaretur. & domi causa cognita, filium condemnauit, abdicauitq;: ac ne funeri quidem eius, cum suspendio uitam finisset, interfuit, sedensq; domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul, rebus in Hispania prosperè gestis, labem imposuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus consilio Seruilij Cepionis interemptus est, & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobilißimè tumulatus, uir duxq; maximus per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum geßit, frequentius superior.

LIBRI LV.

P. Cornelio Nasica, cui cognomen Serapion fuit, ab irridente Curiatio tribuno plebis impositum: & D. Iunio Bruto COSS. delectum habentibus, in conspectu tyronum res saluberrimi exempli facta est. nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quòd exercitum in Hispania deseruisset: damnatusq; sub furca diu uirgis cæsus est, & sestertio nummo uenijt. Tribuni plebis, qui nõ impetrarũt ut sibi denos quos uellent milites eximere liceret, consules in carcerem mitti iusserunt. Iunius Brutus COS. in Hispania ijs qui sub Viriato militauerant

uerant, agros oppidumq; dedit, quod Valentia uocatum est. M. Popilius à Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam censuerat, cum exercitu fusus fugatusq;. C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cauea euolauerunt. conscendenti deinde in nauim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit audiri, Mane mane Mancine. Mancino auspicia tristia fuisse probatum est. uictus enim à Numantinis, & castris exutus, cum spes nulla seruandi exercitus esset: pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus uetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor uicta erant. D. Iunius Lusitaniam urbium expugnationibus usq; ad oceanum perdomuit: & cum fluuium Obliuionem transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit, & sic ut transgrederentur, persuasit. Alex. filius rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoro qui Triphon cognominabatur, tutore suo per fraudem occisus est: corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant illum, occiderunt.

LIBRI LVI.

D. Iunius Brutus in ulteriore Hispania feliciter aduersus Gallecios pugnauit. dissimili euentu M. Aemylius Lepidus proconsul aduersus Vacceos rem gessit, clademq; similem Numantinæ passus est. Ad exoluendum Nu-

mantini fœderis religione populum Mancinus cum huius rei autor fuisset, deditus Numantinis, minimè est receptus. Lustrum à censoribus conditũ est. Cẽsa sunt ciuium capita CCCXXIII. millia. Fuluius Flaccus COS. Vardeos in Illyrico subegit. M. Cæsonius prætor in Thracia cum Scordiscis prosperè pugnauit. Cùm uitio ducum bellum Numantinum non sine publico pudore duraret, delatus est ultro Scipioni Africano à senatu populoq; Romano consulatus: quem cum ille capere ob legẽ quæ uetabat quenquàm intra decem annos iterum consulem fieri licere, minimè uellet: sicut priori consulatu, legibus solutus est. Bellum Seruile in Sicilia ortum, cum opprimi à prætoribus minimè ualuisset: C. Fuluio consuli mandatum est: cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrestium seruorum manu & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit: Cleon quoq; alter seruus ad LXX. millia seruorum contraxit. & copijs iunctis contra pop. Rom. exercitũq; eius bellũ sæpenumero gesserũt.

LIBRI LVII.

SCipio Africanus Numantiam obsedit: & corruptum licentia luxuriaq; exercitum ad generosißimam militiæ disciplinam reuocauit. omnia enim deliciarum instrumẽta recidit, duo millia scortorum à castis reiecit, militem omni die in opere habuit, & triginta dierum frumen

tum ad septenos uallos ferre cogebat. ægrè propter onus incedenti dicebat: Cùm gladio rectè uallare scieris, uallum ferre desinito. Alij nimirum parum habiliter scutum ferenti, scutum amplius iusto ferre iußit: neq; id se reprehendere, quoniam melius scuto quàm gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit: si Romanus esset, uitibus: si extraneus, uirgis cecîdit. Iumenta quidem omnia, ne exoneraret milites, uendidit. multoties contra hostium eruptiones feliciter pugnauit. Vaccei obseßi liberis & coniugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplißima munera sibi ab Antiocho rege Syriæ missa, cum celare alijs imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit. eaq́; omnia referre quæstorem in publicas tabulas iußit. ex ijs uiris fortibus munera se daturum. Cum undiq; Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame uideret urgeri: hostes qui pabulatum exierant, uetuit interimi: quòd diceret uelocius eos absumpturos frumentum quod haberent, si plures quidem fuissent.

LIBRI LVIII.

TIb. Sempronius Gracchus tribunus plebis cum agrariam legem ferret aduersus uoluntatem senatus, & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quàm decem iugera poßideret, in eum furorem exarsit ut M. Octauio col

lega causam diuersæ partis defendenti, potestatem lege lata abrogaret: seq; & fratrem Gracchum, & Ap. Claudium socerum triumuiros ad diuidũdum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem agrariã: qua si quis latius agrum patefaceret, ut ijdem omnino triumuiri iudicarent, quà publicus ager, quà priuatus esset. Deinde cum minus agri esset, quàm quod diuidi posset: sine offensa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem ampla modò sperandi incitauerat, legem se promulgaturum ostendit ob id, ut ijs qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia quæ regis Attali fuisset, diuideretur. Hæredem autem popul. Roma. reliquerat Attalus rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus grauiter senatus, ante omnes C. Antonius COS. qui cum in senatu in Gracchum perorasset: raptus ab eo ad populum, delatusq; plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Cum iterum tribunus plebis creari uellet Gracchus, autore P. Cornelio Nasica in Capitolio à primatibus occisus est, ictus primùm fragmentis subselliorum: & inter alios qui in eadem seditione occisi erant, insepultus est in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia uario euentu aduersum fugitiuos gestas continet.

LIBRI LIX.

NVmantini fame maximè coacti, ipsi se per

per uices trucidauerunt. Captam urbem Scipio Africanus deleuit, et de ea triumphauit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam. P. Attilius COS. in Sicilia cum fugitiuis debellauit. Aristonicus regis Eumenis filius Asiam occupauit, cùm testamento Attali regis legata pop. Rom. libera esse deberet. Aduersus eum P. Licinius Crassus COS. cum idem pontifex maximus esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio uictus, & interemptus est. M. Perpenna COS. uictum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius & Q. Metellus tunc primùm uterq; ex plebe censores facti. Lustrum à censoribus est conditũ. Cẽsa sunt capita CCCXIII. millia, DCCCXXIII. præter pupillos & uiduas. Q. Metellus censor censuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar cum de maritandis ordinibus ageret, uelut eo tempore scriptam in senatu recitauit. C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum censorem, à quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo deijci iußit: quod ne fieret, cæteri tribuni plebis auxilio quammaximè fuerunt. Cum Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebis, quoties quidem uellet, creari liceret: rogationem eius P. Africanus grauißima oratione dissuasit,

in qua dixit Tib. Gracchum iure cæsum uideri. Gracchus contrà suasit rogationem, sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum regem Syriæ, & Phraatem Parthorum regem gesta, nec magis quietæ res Aegypti referuntur. Ptolemæus Euergetes cognominatus, ob nimiam suam crudelitatem suis inuisus, incensa à populo regia, clàm Cyprum profugit. & cum sorori eius Cleopatræ, quam eius uirgine filia per uim compressa, & in matrimonium ducta, repudiauerat, regnum à populo datum esset: infensus, filium quem ex illa habebat, in Cypro occidit, caputq; eius & manus & pedes matri misit. Seditiones à triumuiris, Fuluio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidundo creatis excitatæ. quibus cum P. Scipio Africanus aduersaretur, fortisq; ac ualidus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuentus est. Suspecta fuit, tanquam uenenum ei dedisset Sempronia uxor: hinc maximè, quòd soror esset Gracchorum cum quibus simultas Africano fuerat. de morte tamen eius nulla quæstio acta. quo defuncto, seditiones triumuirales acrius exarserunt. C. Sempronius COS. contra Iapidas primò rem malè gessit, mox uictoria cladem acceptam emendauit, uirtute D. Iunij Bruti, eius qui Lusitaniam subegerat.

LIBRI

LIBRI LX.

AVrelius COS. Sardos subegit. Fuluius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxiliũ Massiliensibus aduersus Falanios Gallos, qui populabantur fines Maßiliensium. L. Opimius prætor Fregellanos qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCGXC. millia, DCCXXXVI. C. Gracchus, Tyberij frater, tribunus plebis eloquentior quàm frater, perniciosas aliquas leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam frater eius tulerat: tertiam, qua equestrẽ ordinem cum senatu consentientem corruperat (trecenti senatores erant, sexcenti equites) ut trecentis senatoribus admiscerentur: id est, ut equester ordo bis tantum uirium in senatu haberet. & continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrarijs latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Carthaginis quò ipse triumuir creatus coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello consule aduersus Baleares gestas continet, quos Græci Gymnesias appellant, quia æstatem nudi exigant. Baleares à

teli missu appellati, uel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem nauigaret. Motus quoq; Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium uirum suum, & Seleucum filium, multum indignata quòd occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset, interemit.

LIBRI LXI.

CAIVS Sextius proconsul uicta Saluiorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam & calidis & frigidis fontibus, atq; à nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multum feliciter pugnauit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quòd Teutomalium Saluiorum regem fugientem recepissent, & omni ope iuuissent: quodq; Heduorum agros, sociorum pop. Roma. uastauissent. C. Gracchus seditioso tribunatu acto, cum Auentinum armata quoq; multitudine occupauisset, à L. Opimio consule, ex S. C. uocato ad arma populo, pulsus interemptus est, & cum eo Fuluius Flaccus socius eiusdem. Q. Fabius Maximus COS. Pauli nepos, aduersus Allobroges, & Bituitum Aruernorum regem feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominũ centũ uiginti. & cũ ipse ad satisfaciendũ senatui Romã profectus esset, Albæ custodiendus datus est, quia contra pacẽ uidebatur ut in

Galliam remitteretur. decretum quoque est, ut Congentiatus filius eius comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accusatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quòd indemnatos ciues in carcerem coniecisset, liberatus est.

LIBRI LXII.

CN. Martius COS. Sarnios gentẽ alpinã expugnauit. Micipsa Numidarum rex mortuus, regnum tribus filijs reliquit, Adherbali, Hyempsali, & Iugurthæ fratris filio, quem in filium adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obsedit. Iugurtha Hyempsalem fratrem bello petijt, quem uictum interemit: Adherbalem regno expulit, qui à senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Aenobarbus censores, duos & triginta senatu amouerunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXIII.

CAto Porcius COS. in Thracia malè aduersus Scordiscos pugnauit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCXCIIII. millia, CCCXXXVI. Aemylia, Licinia, & Martia uirgines Vestales incesti damnatæ sunt. idq; incestum quemadmodum commissum, deprehensum, & iudicatum sit, refertur. Cimbri gens uaga populabundi in Illyricum uenerunt. ab ijs Papyrius Carbo COS. cum exercitu fusus est. Liuius Drusus

COS. aduersus Scordiscos gentē à Gallis oriundam in Thracia feliciter pugnauit, magnumq́; honorem tulit.

LIBRI LXIIII.

ADherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obsessus, cōtra denuntiationem senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Iugurthæ bellum indictum. idq́; etiam Calpurnius Bestia COS. gerere iussus, pacem cum Iugurtha iniussu populi & senatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicandum consiliorum autores, quòd multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur. Romam uenit: & propter cædem admissam in regulum quendam nomine Maßiuam, qui regnum eius populo Romano inuisi appetebat, interfectum, Romæ cum periclitaretur, causam capitis dicere iussus, clàm profugit, & discedens urbe fertur dixisse, O urbem uenalem, & citò perituram, si emptorem inuenerit. A. Posthumius legatus infeliciter prælio aduersus Iugurtham gesto conflixit: pacemq́; etiam multum ignominiosam adiecit, quam quidem minimè esse seruandam senatus censuit.

LIBRI LXV.

Q. Cæcilius Metellus COS. duobus prælijs Iugurtham fudit, & uniuersam Numidiam uastauit. M. Iunius Syllanus COS. aduersum Cimbros infeliciter pugnauit. legatis Cimb

Cimbrorum ſedem & agros, in quibus conſiderent, poſtulantibus ſenatus negauit. M. Minutius proconſul contra Thracas feliciter quidem pugnauit. L. Caßius COS. à Tigurinis Gallis pago Heluetiorum qui à ciuitate ſeceſſerant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæſus eſt. milites qui ex ea clade ſuperauerant, obſidibus datis, & dimidia rerum omniũ parte, ut incolumes dimitterentur, cum hoſtibus pacti ſunt.

LIBRI LXVI.

IVgurtha pulſus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi Maurorum regis adiutus eſt. & cæſis prælio Bocchi quoque copijs, nolente Boccho bellum infeliciter ſuſceptum diutius ſuſtinere, uinctus ab eo & traditus Mario eſt: in qua re præcipua opera L. Cornelij Syllæ quæſtoris Marij fuit.

LIBRI LXVII.

AVrelius Scaurus legatus conſulis à Cimbris fuſo exercitu captus eſt. & cum in conſilium ab ijs euocatus deterreret eos ne Alpes tranſirent Italiam petituri, eò quod diceret Romanos uinci minimè poſſe, à Bolo rege feroce iuuene occiſus eſt. Ab iiſdem hoſtibus C. Manlius & Q. Seruilius Cepio proconſules uicti prælio, caſtriſq; binis exuti ſunt. octoginta millia militum occiſa, calonum ac lixarum quadraginta millia. ſecundum populi Romani

iußionem, Cepionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt, primoq; post regem Tarquinium imperiũ ei abrogatum. In triumpho C. Marij ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filijs, & in carcere necatus. Marius triumphali ueste in senatum uenit, quod nemo ante eum fecerat, eiq; propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. consulatu secundo & tertio absens COS. creatus, quartum consulatum dißimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, uastatis omnibus quæ circa Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgreßi, ibiq; multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt: reuersiq; in Galliam, bellicosis quidem se Teutonis coniunxerunt.

LIBRI LXVIII.

ANtonius prætor in Sicilia maritimos prædones persecutus est. C. Marius COS. summa ui oppugnata à Teutonis & Ambronibus castra defendit. duobus deinde prælijs circa Aquas Sextias eos hostes deleuit: in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintùm COS. creatus est. triumphum oblatum, donec Cimbros uinceret, distulit. Cimbri repulso ab Alpibus fugatoq; Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium

pium obſederat, & ad flumẽ Athẽſim caſtellum editum inſederat, reliqueratq́; : ubi uirtute ſua explicata fugientem proconſulem exercitumq́; proſecuti, in Italiam traieciſſent, iunctis eiuſdem Catuli & C. Marij exercitibus, prælio uicti ſunt ab eis, in quo cæſa traduntur hominum centum quadraginta millia, capta ſexaginta. Marius totius ciuitatis conſenſu receptus, pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores ciuitatis, qui aliquantulum ut nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant conſeruatam ab eo Rempublicam fatebantur. P. Malleolus, matre interempta, primus omnium inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. Ancilia cum ſtrepitu mota eſſe antequam Cimbricum bellum conſummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges continet.

LIBRI LXIX.

CN. Apuleius Saturninus, adiuuante C. Mario, & per milites occiſo A. Numio competitore, tribunus plebis per uim creatus, non minus uiolenter tribunatum, quàm petierat, geſsit. & cùm legem agrariam per uim tuliſſet, Metello Numidico, eò quòd in eam minimè iuraſſet, diem dixit. qui cum à bonis ciuibus defenderetur, ne cauſa malorum certaminum eſſet, in uoluntarium exilium Rhodum profectus eſt. ibiq́; legendo, & audiendis magnis

uiris

uiris uacabat. Profecto C. Marius seditionis autor, qui sextum quidem consulatũ per tribus sparsa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum consulatus petitorem, quem maximè aduersarium actionibus suis timebat, interemit. quibus rebus concitato quamplurimum senatu, in eius causam & C. Marius homo mutabilis, & narij consilij ingenijq́;, qui semper secundam fortunam transierat, cum eum tueri minimè posset, oppressus armis cum Glaucia prætore, & alijs eiusdem furoris socijs, bello quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exilio ingenti totius fauore ciuitatis reductus est. M. Aquilius COS. in Sicilia bellum Seruile concitatum confecit.

LIBRI LXX.

CVm M. Aquilius de pecunijs repetundis causam diceret, ipse rogare iudices noluit. M. Antonius qui pro eo perorabat, tunicam à pectore eius discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis indubitanter absolutus est. Cicero eius rei solus autor. Didius proconsul aduersum Celtiberos feliciter pugnauit. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomentum Apionis fuit, mortuus hæredem populum Romanum reliquit. & eius regni ciuitates senatus liberas esse iußit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ à L. Cornelio Sylla reductus

ductus est. Parthorum legati à rege Arsace missi ad Syllam uenerunt, ut amicitiã à populo Romano peterent. P. Rutilius uir summæ innocentiæ, qui legatus C. Marij proconsulis à publicanorum iniurijs Asiam defenderat, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exilium missus est. C. Geminius prætor contra Thracas infeliciter pugnauit. Senatus cum impotentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni ui niti cœpit ut ad se iudicia transferrentur, sustinente causam eius M. Liuio Druso tribuno plebis, qui ut uires sibi acquireret, perniciosa spe largitionis plebẽ concitauit. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXXI.

M*Arcus Liuius Drusus tribunus plebis ut maioribus uiribus senatus causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos spe ciuitatis Romanæ solicitauit: ijsq; adiuuantibus per uim legibus agrarijs frumentarijsq; latis, legem quoq; iudicialem tulit, ut æqua parte iudicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Cum deinde promissa socijs ciuitas præstari non posset: irati Italici defectionem cœperunt agitare. eorum coitus, coniurationes, orationesq; in concilijs principum referuntur. propter quæ Liuius Drusus*

etiam senatui inuisus factus, uelut socialis belli autor, incertum à quo, domi occisus est.

LIBRI LXXII.

ITalici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites: initio belli à Picentibus moto. Q. Seruilius proconsul in oppido Asculo cum omnibus ciuibus Romanis qui in eo oppido erant, occisus est. saga populus sumpsit. Seruius Galba à Lucanis comprehensus, unius fœminæ opera, ad quam diuertebatur, captiuitate exemptus est. Esernia & Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia demum Latini nominis, externarumq; gentium missa populo Romano, & expeditiones inuicem, urbiumq; expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII.

L. Cæsar COS. *malè aduersus Samnites pugnauit. Nola colonia in potestatem Samnitium cum L. Posthumio prætore uenit, qui interemptus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Cum P. Rutilius* COS. *parum prosperè contra Marsos pugnasset, & in prælio cecidisset: C. Marius legatus eius meliore quidem euentu cum hostibus conflixit. Ser. Sulpitius Pelignos fudit. Q. Cepio legatus Rutilij cum obsessus prosperè in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium: temerarius factus, & circumuentus*

insidijs

insidijs, fuso exercitu cecidit. L. Cæsar COS. *feliciter contra Samnites pugnauit. ob eã uictoriam Romæ saga posita sunt. & ut uaria belli fortuna esset, Esernia colonia cũ M. Marcello in potestatem Samnitium uenit. Sed & C. Marius prælio Marsos fudit, Hirnio Asinio prætore Marrucinorum occiso. C. Cæcilius in Gallia transalpina Saluios rebellantes uicit.*

LIBRI LXXIIII.

CN. Pompeius Picentes prælio fudit, & obsedit. propter quam uictoriam Romæ prætextæ aliaq́; magistratuum ornamenta insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marsis dubio euentu pugnauit. Libertini tum primùm militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Vmbros, L. Porcius prætor Marsos, cum uterq; populus defecisset, prælio uicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ, regna reducti sunt. Cn. Pompeius COS. *Marsos acie uicit. Cùm ære alieno oppressa esset ciuitas: A. Sempronius Asellus prætor, quoniam secundum debitores ius dicebat: ab ijs qui fœnerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam, populationesq́; continet.*

LIBRI LXXV.

A. Posthumius Albinus legatus in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpitius legatus cum claßi præesset, infamis cri-

mine proditionis ab exercitu suo interfectus. L. Cornelius Sylla legatus Samnites prælio uicit, & bina castra eorum expugnauit. Cn. Pompeius, Vestinos in deditionē accepit. L. Porcius COS. rebus prosperè gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit. Ea res hostibus uictoriam eius prælij dedit. Cosconius & Luceius Samnites acie uicerunt, Marium Egnatium nobilißimum hostium ducem occiderunt, compluraq; eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sylla Hirpinos domuit, Samnites multis prælijs fudit, aliquot populos recepit: quantisq; rarò quisquam ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.

LIBRI LXXVI.

A. Gabinius legatus, rebus aduersum Lucanos prosperè gestis multis, oppidis expugnatis, in obsidione castrorū hostilium cecidit. Sulpitius legatus Marrucinos cecidit, uniuersamq; eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos & Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoq; à L. Murena & Cæcilio Pinna legatis aliquot prælijs fracti pacem petierunt. Asculum à Cn. Pompeio captum est, cæsis à Mamerco Aemylio legato Italicis. Silo Popedius dux Marsorum autor huius rei in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno à Mithridate

Ponti

Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam continet.

LIBRI LXXVII.

CVm P. Sulpitius tribunus plebis autore C. Mario perniciosas leges promulgasset, ut exules reuocarentur, & noui ciues libertiniq; distribuerentur in tribus, & ut Marius aduersus Mithridatem Ponti regem dux crearetur, & aduersantibus COSS. *Q. Pompeio & L. Syllæ uim intulisset, occisoq; Pompei consulis filio, genero Syllæ: L. Sylla* COS. *cum exercitu in urbem uenit, & aduersus factionem Sulpitij & Marij in ipsa urbe pugnauit, eamq; expulit. ex quo duodecim à senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius, iudicati sunt. P. Sulpitius cum in quadam uilla lateret, indicio serui sui retractus & occisus est. seruus, ut præmium promißi indicij haberet, manumissus est, & ob scelus domini proditi de saxo deiectus est. C. Marius filius in Africam traiecit. C. Marius pater cum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis. & cum ad occidendum eum missus seruus natione Gallus maiestate tanti uiri perterritus receßisset, impositus publicè in nauim delatus est in Africam. L. Sylla ciuitatis statum ordinauit, exinde colonias deduxit. Q. Pompeius* COS. *ad capiendum à Cn. Pompeio procõsule exercitum profectus, consilio eius occisus est. Mithridates Ponti*

rex Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulso Aquilio legato, Phrygiam prouinciam populi Romani cum ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII.

Mithridates Asiam occupauit, Q. Oppium proconsulem, item Aquilium legatum in uincula coniecit: iussuq; eius quicquid ciuium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. urbem Rhodum, quæ sola in fide permanserat, oppugnauit: & aliquot prælijs naualibus uictus recessit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu uenit, Athenas occupauit. Præterea trepidationem urbium, insularumq; , alijs ad Mithridatem, alijs ad populum Romanum ciuitates suas trahentibus, continet.

LIBRI LXXIX.

Cornelius Cinna cum perniciosas leges per uim ferret, pulsus urbe à Cn. Octauio Collega cum Sextio tribuno plebis, imperioq; ei abrogato, corruptum Ap. Claudij exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit, accersito C. Mario cum alijs exulibus ex Africa. in quo bello duo fratres, alter ex Pompeij exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt. & cum uictor mortuū spoliaret, agnito fratre ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipse supra rogum se transfodit, & eodem igni consumptus est. Et cum opprimi

inter

inter initia potuisset: Cn. Pompeij fraude, qui utranq; partem fouendo, uires Cinnæ dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, & consulis segnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus, quorum duo Q. Sertorio & Carboni dati sunt, urbem circunsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnauit, & crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

ITalicis populis à senatu ciuitas data est. Samnites, qui soli arma recipiebant: Cinnæ & Mario se coniunxerunt. ab ijs Plancius cum exercitu cæsus est. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt, & fugati ab Octauio consule recesserunt. Marius Antium quidem, & Ariciam, & Lauinium colonias deuastauit. Cùm nulla omnino spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diuersas partes transibant: Cinna & Marius in urbem recepti sunt: qui uelut captam eam cædibus & rapinis uastarunt, Cn. Octauio consule occiso, & omnibus aduersæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo uiro, & C. Cæsare, quorum capita in rostris posita. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus. pater Crassus, ne quid indignum uirtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla

comitia consules in sequentem annum seipsos renuntiauerunt. eodem die quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo deijci iußit, editusq; multis sceleribus, Idibus Ianuarijs deceßit : uir, cuius si examinentur cum uirtutibus uitia, haud facile sit dictu utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit. adeò quam Rempublicam armatus seruauit, eam primò togatus omni genere fraudis, postremò armis euertit.

LIBRI LXXXI.

LVcius Sylla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circunsedit, & cum maximo labore expugnauit : urbi libertatem, & ciuibus quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia ciuitas in fide manserat, summa uirtute aduersus Mithridatem defensa est. Præterea à Thracibus in Macedonia gesta continet.

LIBRI LXXXII.

SYlla copias regis, quæ Macedonia occupata in Thessaliam uenerant, prælio uicit, cæsis hostium C. millibus, castris quoq; expugnatis. reuocato deinde bello, iterum exercitum eius fudit, ac deleuit. Archelaus cum classe regia Syllæ se tradidit. L. Valerius Flaccus COS. collega Cinnæ missus ut Syllæ succederet, propter auaritiam inuisus exercitui suo à C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus

occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum. Praeterea expugnatae in Asia urbes à Mithridate, & crudeliter direpta prouincia, incursionesq; Thracum in Macedonia referuntur.

LIBRI LXXXIII.

C.Fimbria in Asia fusis aliquot copijs Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumq; regem non absuit multum quin caperet. urbem Ilion, quae se potestati Syllae reseruabat, expugnauit, ac deleuit, & magnam partem Asiae recepit. Sylla multis praelijs Thracas cecîdit. Cum L.Cinna, & Cn.Papyrius Carbo à se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Syllam pararent: effectum quidem est per L.Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, & per eos qui concordiae studebant, ut legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem inuitum cogebat naues conscendere, & aduersus Syllam proficisci, interemptus est. consulatum Carbo solus gessit. Sylla cum in Asiam traiecisset, pacem cum Mithridate fecit ita, ut his cederet prouincijs, Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria decretus ab exercitu qui ad Syllam transierat, ipse se percussit, impetrauitq; à seruo praebens ceruicem, ut eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII.

Sylla legatis qui à senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, si ciues qui à Cinna pulsi ad se confugerant, restituerentur. quæ conditio cùm iusta senatui uideretur, per Carbonem, factionemq; eius, cui bellum uidebatur utilius, ne conueniret, effectum est. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ obsides exigere uellet, ut fidem illorum contra Syllam obligaret, consensu senatus prohibitus. Nouis ciuibus S.C. suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium sequutus erat, cum in Africa bellum moliretur, à C. Fabio prætore pulsus est, senatusq; consultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum est, ut omnes ubiq; exercitus dimitterentur. Libertini in quinq; & triginta tribus distributi sunt. Præterea belli apparatum contra Syllam, quod plurimum excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV.

Sylla in Italiam cum exercitu traiecit, missisq; legatis qui de pace agerent, & à consule Cn. Carbone, & C. Norbano uiolatis. eundem Norbanum prælio uicit. Et cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem iungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, uniuersus exercitus consulis solicitatus per emissos à Sylla milites, signa ad Syllam

Syllam transtulit: Scipio, cum interimi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. F. eius qui Asculum ceperat, conscripto quidem uoluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Syllam uenerat, ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta urbe ad castra ueniretur. Praeterea expeditiones per uniuersam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

CVm C. Marius, C. Marij filius COS. ante annos XX. per uim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam in praetorio suo uiuus exustus est. L. Philippus legatus Syllae Sardiniam, Q. Antonio praetore pulso & occiso, occupauit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab ijs uelut erepturus ciuitatem, & suffragij ius nuper datum, foedus percußit. itemq; ex fiducia iam certae uictoriae litigatores à quibus adhibebantur uadimonia, Romam deferre iußit. Cum à parte diuersa urbs adhuc teneretur, L. Damasipus praetor ex uoluntate C. Marij consulis, cum senatum contraxisset, omnem quae in urbe erat, nobilitatem trucidauit: ex cuius quidem numero Q. Mutius Scaeuola pontifex maximus fugiens in uestibulo aedis Vestae occisus est. Praeterea bellum à L. Murena aduersus Mithridatem in Asia renouatum continet.

LIBRI LXXXVII.

SYlla C. Marium, exercitu eius fuso deletoq; ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit, urbem Romam ex inimicorum manibus recepit, Marium erumpere tentantem repulit.

Praterea res à legatis eius eadem ubiq; fortuna partium gestas continet.

LIBRI LXXXVIII.

SYlla Carbonem, exercitu eius ad Clusium, ad Fauentiam, Fidentiamq; cæso, Italia expulit: cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorum nondum arma deposuerant, iuxta urbem Romam ante portam Collinam debellauit: recuperataq; Rep. pulcherrimam uictoriam, crudelitate quanta in nullo homine unquam fuit, inquinauit. Octo M. deditorum in uia publica trucidauit: tabulam proscriptionis posuit: urbem, & uniuersam Italiam cædibus repleuit: inter quos omnes Prænestinos inermes interimi iußit. Marium senatorij ordinis uirum cruribus brachijsq; fractis, auribus præsectis, & effoßis oculis necauit. C. Marius Præneste obsessus à Lucretio Asella, Syllanarum partium uiro, cum per cuniculum captaret euadere, septus ab exercitu mortem sibi consciuit in ipso cuniculo, cum sentiret se euadere minime posse, cum Pontio Telesino fugæ comite stricto utrinq; gladio concurrit. quem cum occidisset, saucius à seruo impetrauit, ut se occideret.

LIBRI LXXXIX.

L. Brutus à Cn. Papyrio Carbone, qui Corcyram appulerat, missus naue piscatoria Lilybæum, ut exploraret an ibi Pompeius esset, & circumuentus à nauibus quas Pompeius miserat, in se mucrone uerso ad transtrum nauis obnixus corporis pondere occubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem unquam fecerat, cum fascibus XXIIII. processit, rebusq; nouis Reip. statum confirmauit: tribunorum plebis potestatem minuit: & omne ius legum ferendarum ademit: pontificum augurumq; collegium ampliauit, ut essent quindecim: senatum ex equestri ordine suppleuit: proscriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit, & bona eorum uendidit. ex quibus primò multa rapuit, redactum est sestertiûm ter millies quingentiesq;. Lucretiũ Asellam consulatum contra uoluntatem suam petere ausum iußit interimi in foro: & cum indignè ferret pop. Rom. concione uocata se iußisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum, & Hieram regem Numidarum bellum molientes uictos interemit: & IIII. & XX. annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa trimphauit. Cn. Norbanus consularis proscriptus in urbe

urbe Rhodo, cum comprehenderetur, se ipse interemit. Metellus ex proscriptis unus clàm capite adoperto ad posticum ædis Bastiæ uxoris cum acceßisset, admissus minime est, quia illum proscriptum diceret. itaq; se transfodit, & sanguine suo fores respersit. Sylla Nolam in Samnio recepit. XLVII. legiones in agros captos deduxit, & eos ijs diuisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum in deditionem accepit. Mitylenæ quoq; in Asia, quæ sola urbs post uictum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ, dirutæq; sunt.

LIBRI XC.

Sylla deceßit, honosq; ei à senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus cum acta Syllæ tentaret rescindere, bellum excitauit: & à Q. Catulo collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellum molitus perijt. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, à Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitauit. L. Manlius proconsul, & M. Antonius legatus ab Hirtuleio quæstore prælio uicti sunt. Præterea à P. Seruilio proconsule aduersus Cilicas res gestas continet.

LIBRI XCI.

CN. Pompeius cum adhuc quæstor esset, cum imperio consulari aduersus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnauit,

plur

plurimasq; ciuitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus prælijs uicit. Q. Metellus proconsul L. Hirculeium quæstorem Sertorij omni cum exercitu cecîdit.

LIBRI XCII.

CN. Pompeius adhuc dubio euentu cum Sertorio pugnauit, ita ut singula ex utraque parte cornua uicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpennam cum duobus exercitibus prælio fudit. cuius uictoriæ partem cupiens auferre Pompeius, parum prosperè pugnauit. obsessus deinde Calagurij Sertorius aßiduis eruptionibus non leuiora damna obsidentibus tulit. Præterea à Curione proconsule in Thracia res gestas aduersus Dardanos, & Q. Sertorij multa crudelia in suos facta continet, qui plurimos amicorum & secum proscriptorum crimine proditionis insimulatos interemit.

LIBRI XCIII.

P. Seruilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnauit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens pop. Rom. fecit heredem, regnumq; eius in prouinciæ formam redactum est. Mithridates fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Rom. intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium naualiumq;, & occupata Bithynia. M. Aurelius Cotta COS. ad Chalcedo-

nem

nem prælio à rege uictus est, rexq; à Pompeio & Metello uictus. & ut contra Sertorium egerunt, qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit. quos etiam ab obsidione Calagurij oppidi depulsos coëgit diuersas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIIII.

L. Lucullus COS. aduersus Mithridatem equestribus prælijs feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesq; pugnam milites à seditione inhibuit. Deiotarus Gallogræciæ tetrarches præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cecîdit. Præterea res à Pompeio in Hispania contra Sertorium prosperè gestas continet.

LIBRI XCV.

C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt, & congregata seruorum & ergastulorum multitudine, Chryso & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Vorenum prætorem prælio uicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroq; deleuit, pulsumq; à Bithynia regem uarijs belli ac naufragiorum casibus fractum coëgit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI.

Q. Arius prætor Chrysum fugitiuorum ducem cum uiginti millibus hominum cecidit. C. Lentulus COS. male aduersus Spartacum pugnauit. Ab eodem L. Gellius, & Q. Arius prætor acie uicti sunt. Sertorius à M. Antonio & M. Perpenna, & alijs coniuratis in conuiuio interfectus est, octauo ducatus sui anno, magnus dux, & aduersus duos imperatores Pompeium & Metellum sæpe par, ut frequentius uictor, ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Mariū translatum est: quem Cn. Pompeius uictum captumq; interemit, ac recepit Hispanias decimo ferè anno quàm cœptum erat bellum. C. Caßius proconsul, Cn. Manlius prætor male aduersus Spartacum pugnauerunt, idq; bellum M. Crasso prætori mandatum est.

LIBRI XCVII.

M. Crassus prætor primùm cum parte fugitiuorum, quæ ex Gallis Germanisq; constabat, feliciter pugnauit, cæsis inimicorum XXXV. millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco dein debellauit, cæsis cum ipso millibus quadraginta. M. Antonius prætor bellum aduersus Cretenses parum prosperè gestum morte sua finiuit. M. Lucullus procōsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto aduersus Mithridatem feliciter pugnauit, cæsis hostium

*amplius quàm L X. millibus. M. Crassus & Cn. Pompeius COSS. facti sunt. * sicut Pompeius, antequam quæsturam gereret, ex equite Romano. Tribunitiam potestatem restituerunt. Iudicia quoq; per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt, Mithridates desperatione rerum suarum coactus ad Tigranem Armeniæ regem confugit.*

LIBRI XCVIII.

L *Achares filius Mithridatis, Bosphori rex à L. Lucullo in amicitiam receptus est. C. Lentulus & L. Gellius censores asperam censuram egerunt, IIII. & LX. senatu motis. à quibus lustrum conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCCL. millia. L. Metellus prætor in Cilicia aduersum piratas prospere rem gessit.*

Templum Iouis in Capitolio, quod incendio consumptum erat, refectum à Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridatem, & Tigranem, & immensas utriusq; regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi aduersum Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C. Triarius legatus Luculli aduersus Mithridatē parum prospere pugnauit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem, summamq; uictoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant: quia legiones Valerianæ, impleta à se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI

LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconſul Gnoſon, & Lyctū & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. L. Roſcius Trib. pleb. legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi aſsignarentur. Cn. Pompeius lege ad populum lata perſequi piratas iuſſus, qui commercium annonæ intercluſerant, intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit, belloq; cum ijs in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res à Q. Metello aduerſus Cretenſes continet: & epiſtolas Metelli & Cn. Pompeij inuicem miſſas. queritur Metellus gloriam rerum à ſe geſtarum à Pompeio ſublatam præteriri, qui in Cretam miſerit legatum ſuum ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius Romæ rationem reddit hoc ſe facere debuiſſe.

LIBRI C.

C. Manlius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, ut Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Concio eius bona. Q. Metellus domitis Cretenſibus, liberæ in id tempus inſulæ leges tulit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum aduerſus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit: equeſtri prælio Mithridatem uicit, Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranē Armeniorum

regem, ac demum inter filium Tigranem patremq; gestum continet.

LIBRI CI.

CN. Pompeius Mithridatem nocturno prælio uictum coëgit Bosporon profugere: Tigranem in deditionem accepit, eiq; ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Coniuratio eorum qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis COSS. oppressa est. Cn. Pompeius cum Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasq; gentes penetrauit: Iberos, Albanos, qui transitum minime dabant, prælio uicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosq;, & res ab eo in Bosporo gestas continet.

LIBRI CII.

CN. Pompeius in prouinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit. ab eo Mithridates obsessus in regia, cùm ueneno sumpto parum profecisset ad mortem: à milite Gallo, nomine Bithoco, à quo ut iuuaretur petierat, interfectus est. Cn. Pompeius Iudæos subegit. fanum eorum Hierosolyma inuiolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prætore & Cethego & pluribus coniurauit de cæde consulum & senatus, incendijs urbis, opprimenda Repub. exercitu

quoq;

quoq; in Hetruria comparato. Ea coniuratio industria M. Tullij Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis coniuratis omnino sumpum supplicium est.

LIBRI CIII.

CAtilina à C. Antonio proconsule cum exercitu cæsus. P. Clodius accusatus, quòd in mulieris habitu sacrarium in quod uirum intrare nefas est, intrasset: cumq; uxorem Metelli Pontificis stuprauisset, absolutus. Cn. Potitius prætor Allobroges qui rebellauerant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit: eoq; consulatus candidato, & captante Rempub. inuadere, conspiratio inter tres principes ciuitatis facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, & C. Cæsarem. Leges agrariæ à Cæsare consule cum maxima contentione, inuito senatu & altero consule M. Bibulo, latæ sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prosperè rem gessit. M. Cicero lege à P. Clodio tribuno plebis lata, quia indemnatos ciues necauisset, in exilium missus est. Cæsar in prouinciam Galliam profectus, Heluetios, gentem uagam, domuit, quæ sedem quærens per prouinciam Cæsaris Narbonem iter facere uolebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane & Tigranis filio triumphauit. Magnusq; à tota concione consalutatus est.

LIBRI CIIII.

PRima pars libri situm Germaniæ moresq́; continet. C. Cæsar contra Germanos, qui Ariouisto duce in Galliam descenderant, cum exercitum duceret, rogatus ab Heduis & Sequanis, quorum ager poßidebatur: trepidationem militum propter metum nouorum hostium ortam, allocutione exercitus inhibuit, & uictos prælio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno pl. ingenti gaudio senatus ac uniuersæ Italiæ ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Sueßiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorũ quidem maxima multitudo erat, prælio uictos in deditionem accepit: ac deinde cõtra Neruios unam harum ciuitatum cum maximo discrimine pugnauit, eamq́; gentem deleuit, quæ bellum geßit donec ex sexaginta millibus armatorũ trecenti superessent, ex nonaginta quinq; senatoribus tres tantummodo euaderent. Lege lata de redigenda in prouinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio eiusdem rei mandata est. Ptolemæus Aegypti rex ob iniurias quas patiebantur, à suis regno pulsus Romam uenit. C. Cæsar gentem oceano iunctam, Venetos, nauali prælio uicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res gestas continet.

LIBRI C.V.

CVm M. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus uestem mutauit. M. Cato in petitione præturæ prælato Vatinio repulsam tulit. idem cum legē impediret qua prouinciæ consulares in quinquennium, Pompeio Hispania, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio tribuno plebis legis autore in uincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum in regnum reduxit Aegypti, reiecto Archelao, quem sibi regem asciuerant. Cæsar, uictis Germanis, & in Gallia cæsis, Rhenum transcendit, proximam partem Germaniæ domuit, ac deinde oceano in Britanniam parum prospere tempestatibus aduersis traiecit: iterumq; parum felicius, maximaq; hominum multitudine cæsa, reliquam partem insulæ in potestatem redegit.

LIBRI CVI.

IVlia Cæsaris filia, Pompeij uxor, decessit, honosq; maximus ei à populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum multi populi, Ambiorige duce Eburonum defecerunt: à quibus Cotta & T. Aurunculeius legati Cæsaris insidijs circumuenti, cum exercitu cui præerant, cæsi sunt: & cum aliarum quoq; legionum castra oppugnata maximo labore defensa essent, interq; eos, qui in Treuiris praerat, Q. Ci-

cero: ab ipſo Cæſare hoſtes prælio fuſi ſunt. M. Craſſus bellum Parthis illaturus Euphratem fluuium tranſiuit: uictusq́; prælio in quo & filius eius cecidit, cum reliquias exercitus in collem recepiſſet, euocatus in colloquium ab hoſtibus ut de pace acturus, quorum dux erat Surenas, comprehenſus, & nequid uiuus pateretur, repugnans interemptus eſt, & ita periјt.

LIBRI CVII.

C. Cæſar Treuiris in Gallia uictis, iterum in Germaniam tranſit, nulloq́; ibi inuento hoſte, reuerſus in Galliam, Eburones, & alias ciuitates quæ conſpirauerant, uicit, & regem Ambiorigem in fuga perſecutus. P. Clodiј à T. Annio Milone, candidato conſulatus, Appia uia ad Bouillas occiſi corpus plebs in curia cremauit. Cum ſeditiones inter candidatos conſulatus, Hypſeum, Scipionem, & Milonem eſſent, qui armis ac ui contendebant: ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus à ſenatu conſul tertiùm factus eſt, abſens, & ſolus, quod nemini unquam contigit. Quæſtione decreta de morte P. Clodiј, Milo iudicio damnatus in exilium actus eſt. Lex dicta eſt, ut ratio abſentis Cæſaris in petitione conſulatus haberetur, inuito & contradicente M. Catone. Præterea res geſtas à. C. Cæſare aduerſum Gallos, qui propè uniuerſi Vercingentorige Aruerno duce defecerunt, & laborioſas obſidiones urbium continet:

inter quas Auarici Biturigum, Gergouia Aruernorum.

LIBRI CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alexiã uicit, omnesq; Galliæ ciuitates quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Caßius quæstor M. Crassi, Parthos qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit, creatis COSS. Ser. Sulpitio, & M. Marcello. C. Cæsar Bellouacos cum alijs Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter COSS. de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule ut Cæsar ad petitionem consulatus ueniret, cum is, lege lata in id tempus consulatus, prouincias obtinere deberet: resq; à M. Bibulo gestas in Syria continet.

LIBRI CIX.

CAusæ ciuilium armorum & initia referuntur, contẽtionesq; de successore C. Cæsari mittendo, cum se dimissurum exercitum negaret nisi à Pompeio dimitteretur. & C. Curionis tribuni plebis primùm aduersus Cæsarem actiones continet. Cum S. C. factum esset ut successor Cæsari omnino mitteretur: M. Antonio & Q. Caßio tribunis plebis, quoniam interceßionibus id S C. impediebant, urbe pulsis, mandatum à senatu consulibus & Cn. Pompeio, ut uiderent nequid Resp. detrimenti caperet. C. Cæsar bello inimicos persecutus, cum exercitu in Italiam

uenit: Corfinium cum L. Domitio & L. Lentulo cepit, eosq; dimisit: Cn. Pompeium, uniuersosq; eius partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX.

C. Cæsar Maßiliam, quæ portas ipsi clauserat obsedit, & relictis in obsidione C. Trebonio & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium & C. Petreium legatos Cn. Pompeij cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesq; incolumes dimisit: Varrone quoq; legato Pompeij cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis ciuitatem dedit. Maßilienses duobus naualibus prælijs uicti, post longam obsidionem in potestatem Cæsaris se permiserunt. C. Antonius legatus Cæsaris male contra Pompeianos pugnauit, & in Illyrico captus est: in quo bello Opitergini trāspadani Cæsaris auxiliares rate sua ab hostilibus nauibus clausa potius quàm in potestatem inimicorum uenirent inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Cæsaris in Africa, cum aduersus Pompeianarum partium ducem Varronem pugnasset: à Iuba rege Mauritaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam traiecit.

LIBRI CXI.

CAius Cæcilius Rufus prætor cum seditiones in urbe quàm maxime concitaret, nouarum tabularum spe plebe solicitata: abrogato

gato magistratu pulsus urbe, Miloni exuli qui fugitiuorum exercitum contraxerat, se coniunxit. uterq; cum bellum moliretur, interempti sunt. Cleopatra Aegypti regina à Ptolemaeo fratre regno pulsa est. Propter Q. Catuli praetoris auaritiam crudelitatemq; Cordubenses in Hispania cum duabus Varianis legionibus à partibus Caesaris desciuerunt. Cn. Pompeius ad Brundusium obsessus à Caesare, & praesidijs eius cum magna clade diuersae partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie uictus est. Cicero in castris remansit, uir nihil minus quàm ad bella natus. omnibusq; aduersarum partium, qui se potestati uictoris permiserunt, Caesar ignouit.

LIBRI CXII.

TRepidatio uictarum partium per diuersas orbis terrarum partes & fuga referuntur. Cn. Pompeius cum Aegyptum petisset, iussu Ptolemaei regis pupilli, autore Theodoro praeceptore, cuius apud regem maxima erat autoritas, & Photino, occisus est ab Achilla, cui delegatum id facinus erat, in nauicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor, & Sex. Pompeius filius in Cyprum refugerunt. Caesar post tertium diem insecutus, cum ei Theodorus caput Pompeij & annulum obtulisset, infensus est, & illacrymauit. sine periculo Alexandr

xandr

xandriam tumultuantem intrauit. Cæsar dictator creatus Cleopatram in regnum Aegypti reduxit, & inferentem bellum iisdem autoribus Ptolemæum, quibus Pompeium interfecerat, cum maximo suo discrimine uicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo nauicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Phraatem Parthum prosperè gestum continet.

LIBRI CXIII.

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, earum imperium P. Scipioni delatum est, Catone cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cum de diruenda urbe Vtica propter fauorem ciuitatis eius in Cæsarem deliberaretur, idq; ne fieret, M. Cato tenuisset: Iuba suadente ut dirueretur, tutela eius & custodia mandata est Catoni. Pompeij Magni filius in Hispania contractis uiribus, quarum ducatum nec Afranius nec Petreius excipere nolebant, bellum aduersus Cæsarem renouauit. Pharnaces Mithridatis filius rex Ponti sine ulla belli mora uictus est. Cum seditiones Romæ à P. Dolabella tribu. pl. legem ferente de nouis tabulis excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis à M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar ueteranis cum seditione

missio

mißionem postulātibus dedit. & cum in Africam traiecisset, contra copias Iubæ regis cum discrimine maximo pugnauit.

LIBRI CXIIII.

BEllum in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus Pompeianarum partium excitauit, & relicto à legione Sexto Cæsare, quæ ad Bassum transierat: occisoq; eo Cæsar Scipionē prætorem, Afranium, Iubamq; uicit ad Tapsum, castris eorum expugnatis. Cato audita re, cum sè percußisset Vticæ, & interueniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso uulnere expirauit, anno ætatis quadragesimonono. Petreius Iubam seq; interemit. P. Scipio in naue circunuentus honestæ morti uocem quoq; adiecit. quærentibus enim hostibus imperatorem dixit, Imperator bene sè habet. Faustus & Afranius occisi: Catonis filio uenia data. Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellouacos rebellantes uicit.

LIBRI CXV.

CAesar quatuor triumphos duxit: ex Gallia, ex Aegypto, ex Ponto, & Africa. epulum, & omnis generis spectacula edidit, M. Marcello consulari, senatu rogante, concesit reditum. qui Marcellus beneficio eius frui minime potuit, à P. Magio Chilone cliente suo Athenis occisus. Et censum egit, quo censa sunt ciuium capita centum quinquaginta millia.

lia. Profectus in Hispaniam contra Sex. Pompeium, utrinq; multis expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summam uictoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompeius Sex. effugit.

LIBRI CXVI.

C. Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit. & cum multi quàm maximiq; honores ei à senatu decreti essent, inter quos ut pater patriæ appellaretur, & sacrosanctus ac dictator in perpetuum esset, inuidiæ causam aduersus eum præstitere, quòd senatui deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris genitricis sederet, minime assurrexerit: & quòd à M. Antonio consule collega suo inter Lupercos currente diadema capiti suo impositum, in sella reposuit: & quòd Epidio Marullo, & Cæsetio Flauo tribunis plebis inuidiam ei tanquam regnum affectanti mouentibus potestas abrogata est. Ex ijs causis conspiratione in eum facta, cuius capita fuerunt M. Brutus, & C. Trebonius, & C. Caßius, & ex Cæsaris partibus D. Brutus, in curia Pompeij occisus est uigintitribus uulneribus, occupatumq; ab interfectoribus eius Capitolium. Obliuione deinde cædis eius à senatu decreta, obsidibus Antonij & Lepidi liberis acceptis, coniurati à Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octauius

ex sorore nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus cũ in campum Martium ferretur, à plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. Chamaces humillimæ sortis homo, qui se C. Marij filium ferebat, cum apud credulam plebem seditiones moueret, interfectus est.

LIBRI CXVII.

C. Octauius Romam ex Epiro uenit. eò enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus, omnibusq; prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris sumpsit. in confusione rerum ac tumultu Lepidum pontificem maximum interemit. Sed M. Antonius COS. cum impotenter dominaretur, legemq; de prouinciarum permutatione tulisset per uim, & Cæsarem quoq; petentem ut sibi aduersum auunculi percussores adesset, magnis iniurijs affecit. Cæsar, ut sibi & reipublicæ uires contra eum paraturus, deductos in colonias ueteranos excitauit. Legiones quoq; quarta & Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. deinde plures sæuitia M. Antonij paßim in castris suis trucidati, quia & suspecti erant, & ad Cæsarem desciuerunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupauit. Præterea discursus utriusq; partis uirorum ad accipiendas prouincias, apparatusq; belli continet.

LIBRI CXVIII.

M. Brutus in Græcia sub prætextu reipublicæ, & suscepti contra M. Antonium belli, exercitum cui Vatinius præerat, cum prouincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui primus reipublicæ arma sumpserat pro populo Romano, imperium à senatu datum est cum consularibus ornamentis: adiectumq́;, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit: mißiq́; ad eum legati à senatu, de pace parum ad eam componendam ualuerunt. Populus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subegit.

LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. ob id facinus Dolabella à senatu hostis iudicatus est. Cùm Pansa COS. *male aduersus Antonium pugnasset: A. Hircius* COS. *cum exercitu superueniens fusis M. Antonij copijs, fortunam utriusque partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæsare Antonius in Galliam confugit: & M. Lepidum cum legionibus quæ sub ipso erant, sibi iunxit: hostisq́; à senatu cum omnibus qui intra præsidia eius erant, iudicatus est. A. Hircius, qui post uictoriam suam in inimicorum castris ceciderat: & L. Pansa è uulnere quod in aduerso prælio exceperat, defunctus, in Campo*

po Martio sepulti sunt. Aduersus C. Cæsarem qui solus è tribus ducibus superarat, parũ gratus senatus fuit, qui D. Bruto obsidione Mutinensi à Cæsare liberato, honore triumphi decreto, Cæsaris, militumq; eius mentionem non satis gratam habuit. ob quæ C. Cæsar, reconciliatæ per M. Lepidum cum M. Antonio gratia Romam cum exercitu uenit: & perculsis aduentu eius ijs qui in eum iniqui erant, cũ annos XVIII. haberet, COS. creatus est.

LIBRI CXX.

C. Cæsar COS. legem tulit de quæstione habenda in eos quorum opera pater occisus esset. postulatiq; ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cum M. Antonio uires Asinius quoq; Pollio, & Munatius Plancus cum exercitibus suis adiuncti ampliassent, & D. Brutus, cui senatus ut persequeretur Antonium, mandauit, relictus à legionibus suis profugisset: iussu Antonij, in cuius potestatẽ uenerat, à Capeno Sequano interemptus est. C. Cæsar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita ut tres uiri Reip. constituendæ quidem per quinquennium præessent, ipse, Lepidus, & Antonius, statuerunt, ut suos quisq; inimicos proscriberẽt. in qua proscriptione plurimi equites, CXXX. senatorum nomina fuerant, et inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi &

L. Cæsaris Antonij auunculi. M. Ciceronis, cuius occisi à Popilio legionario milite, cum haberet annos LXIII. caput quoq; cum manu dextra in rostris positum est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

LIBRI CXXI.

CAßius cui mandatum à senatu erat, ut Dolabellam inimicum iudicatũ bello persequeretur: autoritate Reip. adiutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem prouincia erant, in potestatem suam redegit: Dolabellam in urbe Laodicea obsessum mori coëgit. M. quoque Bruti iussu C. Antonius captus occisus est.

LIBRI CXXII.

M. Brutus aduersus Thracas parum prosperè rem geßit, omnibusq; transmarinis prouincijs exercitibusq; in potestatem eius & C. Caßij redactis, coierunt Smyrnæ uterq; ad ordinanda futuri belli consilia. M. Messalæ Publicolam fratrem iunctum communi consilio condemnauerunt.

LIBRI CXXIII.

SEx. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu sine ulla loci cuiusquam posseßione prædatus in mari,

mari, Messanam oppidum in Sicilia primùm, deinde totam prouinciam occupauit: occisoq; à Pompeio M. Bithynico pretore, Saluidienum legatum Cæsaris nauali prælio uicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt bellum contra Brutum & Caßium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium Caßianarum partium ducem prælio uicit.

LIBRI CXXIIII.

C. Cæsar & Antonius apud Philippos uario euentu contra Brutum & Caßium pugnauerunt, ita ut utrinsq; dextera cornua uicerint, & castra quoq; utrinq; ab ijs qui uicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Caßij fecit: qui cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat: totum exercitum fusum ratus, mortem sibi consciuit.

Altero deinde prælio uictus M. Brutus, & ipse uitam finiuit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adijceret. annorum erat circiter ætatis XL. Inter quos Q. Hortensius occisus est.

LIBRI CXXV.

C. Cæsar relicto Antonio (transmarinæ prouinciæ ex parte imperium ei ceßit) reuersus in Italiam, ueteranis agros diuisit. seditiones exercitus sui, quas corrupti à Fuluia

M. Antonij uxore milites contra imperatorem suum concitauerant, cum grandi periculo inhibuit. L. Antonius COS. *M. Antonij frater, eadem Fuluia consulente, bellum Cæsari intulit: receptis in partes suas populis, quot agri ueteranis aßignati erant: & M. Lepido, qui custodia urbis cum exercitu præerat, scisso, hostiliter in urbem irrupit.*

LIBRI CXXVI.

C. *Cæsar cum esset annorum* XXIII. *obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumq; aliquoties erumpere, & repulsum, fame coëgit in deditionem uenire: ipsiq;, & omnibus quidem militibus eius ignouit: Perusiam diruit. redactis in potestatem suam omnibus diuersæ partis exercitibus. bellum citra ullum sanguinem confecit.*

LIBRI CXXVII.

P*Arthi, Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce in Syriam irruperunt: uictoq; Didio Saxa M. Antonij legato, uniuersam eam prouinciam occupauerunt. M. Antonius cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fuluia dimißa, ne concordia ducum obstaret: pace facta cum Cæsare, sororem eius Octauiam in matrimonium duxit. Q. Saluidienum consilia nefaria contra Cæsarem molie*

molitum, indicio suo detexit: isq́; damnatus mortem sibi consciuit. P. Ventidius Antonij legatus Parthos prælio uictos Syria expulit Labieno eorum duce occiso. Cum uicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & annonæ commeatum impediret: cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius quidem fecerunt: ita ut Siciliam prouinciam haberet.

Præterea motus Africæ, & bella gesta continet.

LIBRI CXXVIII.

CVm Sex. Pompeius rursum latrocinijs mare infestum redderet: nec pacem quam acceperat, præstaret: Cæsar necessario bello contra eum suscepto, duobus naualibus prælijs dubio euentu pugnauit. L. Ventidius legatus M. Antonij Parthos in Syria uicit: Regemq́; eorum interemit. Iudæorum quoq; legati ab Antonio interempti sunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

LIBRI CXXIX.

ADuersus Sex. Pompeium uario euentu naualibus certaminibus pugnatum est: ita ut duarum claßium Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, uinceret: altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram, in quam maximo periculo essent. uictus deinde Pompeius in Sici-

liam profugit. M. Lepidus ex Africa uelut ad societatem belli contra Sex. Pompeium à Cæsare gerendi traiecerat: ei bellum cum Cæsar quoq; inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumuiratus honore uitam impetrauit. M. Agrippa nauali corona à Cæsare donatus est. qui honos nemini ante eum habitus est.

LIBRI CXXX.

Marcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, Mediam prouinciam ingressus, bellum cum legionibus XVIII. & XVI. millibus equitum Parthis intulit. & cum duabus legionibus amißis, nulla re prosperè cedente retro rediret: insecutis subinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reuersus est, XXI. die trecenta M. fuga emensus. circà octo M. hominum tempestatibus amisit. tempestates quoq; infestas super infeliciter susceptum Parthicum bellum, culpa sua passus est, quia hyemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

LIBRI CXXXI.

Sex. Pompeius cum in fidem M. Antonij ueniret, bellum aduersus eum in Asia moliens, à legatis eius oppressus est. Cæsar seditio-

nem

nem ueteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artauasdā Armeniæ regem fide data perductum in uincula coniici iussit, regnumq; Armeniæ filio suo ex Cleopatra nato dedit: quam uxoris loco iampridem captus amore eius habere cœperat.

LIBRI CXXXII.

C. Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexandrum, neque in urbem uenire uellet, neque finito suo tempore triumuiratus imperium deponere, bellumq; moliretur, quod urbi Italiæq; inferret: ingentibus tam naualibus quàm terrestribus copiis ob hoc contractis; remissoq; Octauiæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnæ deinde nauales & prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

LIBRI CXXXIII.

M. Antonius ad Actium classe uictus Alexandriam profugit: obsessusq; à Cæsare in ultima rerum desperatione, præcipuè occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse interemit. Cæsaris Alexandria in potestatem redacta. Cleopatra ne in arbitrium

uictoris ueniret, uoluntaria morte occubuit. In urbem reuersus tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca uictoria, tertium ex Cleopatra: imposito fine ciuilibus bellis altero & trigesimo anno. M. Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius: coniuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.

LIBRI CXXXIIII.

C. Cæsar rebus compositis, & omnibus prouincijs in certam formam redactis, Augustus quoq; cognominatus est: & mensis Sextilis in honorem eius appellatus est. Cum ille conuentum Narbonæ egit, census à tribus Gallijs quas Cæsar pater uicerat, actus. Bellum contra Bastarnas, & Mœsos, & alias gentes à M. Crasso refertur.

LIBRI CXXXV.

Bellum à M. Crasso aduersus Thracas, & à Cæsare aduersus Hispanos gestum refertur: & Salaßi gentes Alpinæ perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

Rhetia à Tyberio Nerone, & Druso Cæsaris priuigno domita: Agrippa Cæsaris gener mortuus, & à Druso census actus est.

LIBRI CXXXVII.

Ciuitates Germaniæ cis Rhenum, & trans Rhenum positæ oppugnantur à Druso, &

tumult

tumultus qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, sacerdoteq; creato C. Iulio Vercondaridubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII.

THraces domiti à Scipione: item Cherusci, Tenchateri, Cauci, aliæq; Germanorum trans Rhenum gentes subactæ à Druso referuntur. Octauia soror Augusti defuncta, antè amisso filio Marcello: cuius monimenta sunt theatrum, & porticus, eius nomini dicata.

LIBRI CXXXIX.

BEllum contra transrhenanas gentes à Druso gestum refertur: in quo inter primores pugnauerunt Senectius & Anectius, tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas & Pannonios Nero frater Drusi subegit. Pax cum Parthis facta est: signis à rege eorum, quæ sub Crasso & postea sub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

BEllum aduersus Germanorum trans Rhenum ciuitates gestum à Druso refertur. ipse ex fractura equo super crus eius collapso. XXX. die quàm id acciderat, mortuus est. corpus à

Nerone fratre, qui nuntio ualetudinis euocatus raptim occurrerat, Romam reuectum, & in C. Iulij tumulo conditũ. Laudatus à Cæsare Augusto uitrico, & supremis illius funeribus plures honores additi.

FINIS.